

UNIVERZITET UMETNOSTI U BEOGRADU

Fakultet primenjenih umetnosti u Beogradu
Doktorske umetničke studije

Doktorski umetnički projekat

**VIZUELNO MARKIRANJE
OTVORENOG URBANOG PROSTORA FAKULTETA
BEOGRADSKIH UNIVERZITETA
UMETNIČKIM INTERVENCIJAMA**

Kandidat:
Dragana Jokić

Mentor:
Danilo Stojanović, redovni profesor

Beograd, 2017

SADRŽAJ

Sažetak	5
Abstract.....	7
Uvod.....	9
Intervencija u prostoru	11
Polazišta, motivi	11
Uticaji	13
Promišljanje prostora.....	17
Okvir sagledavanja intervencije u prostoru	19
Tipologija.....	19
Posmatranje.....	20
Simbolika odabranih elemenata.....	23
Grčka mitologija	23
Kaleidoskop i zvezdana ljuljaška	24
O boji	25
Zelenilo	26
Pristup umetničkom projektu kroz pojmovna određenja odabranih elemenata	29
Instalacija u prostoru	29
Zidovi	30
Murali	30
Nivoi.....	31
Zelenilo	32
Popločavanje	33
Ulični mobilijar	34
Rasveta.....	35

Postupak realizacije, obrazloženje pojedinačnih rešenja	37
Učiteljski fakultet	38
Mašinski fakultet.....	43
Filozofski fakultet.....	49
Aristotel univerzitet u Solunu, Grčka	56
Fakultet primenjenih umetnosti	61
Fakultet muzičkih umetnosti	64
Zaključak.....	69
Jedinstvo u oblikovanju	69
Očekivani rezultati istraživanja	69
Metode primenjene u istraživanju	70
Umetničko-istraživački doprinos.....	70
Literatura	73
Reprodukcije	75
Biografija autora.....	78
Izjava zahvalnosti	81
Izjava o autorstvu	82
Izjava o istovetnosti	83
Izjava o korišćenju	84

SAŽETAK

Vizuelno markiranje otvorenog urbanog prostora fakulteta beogradskih univerziteta umetničkim intervencijama je doktorski umetnički projekat na Fakultetu primenjenih umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu. Umetničko istraživanje u fokus postavlja ispitivanje i mogućnosti transformisanja otvorenih prostora ispred beogradskih fakulteta umetničkim intervencijama. Cilj ovakvog istraživanja je oblikovanje prostora na jedinstven način kako bi, markirani istim ili sličnim elementima, postali novi orijentiri u gradskom prostoru. Znanje, mladost i napredak karakterišu visokoškolske ustanove, čiji značaj je u današnjem trenutku marginalizovan pomenim sistemom vrednosti. Poštovanjem značaja navedenih ustanova, u svom radu se bavim njihovim lokacijama i time, kroz sopstvenu umetničku poetiku, nastojim da usmerim fokus interesovanja na prioritet koji je elementaran u svakom društvu sa ispravnim sistemom vrednosti. Uloga vizuelnog markiranja u gradskom jezgri prepunom različitih sadržaja je ogromna. Formiranjem ambijentalnih celina ispred svakog fakulteta nastao bi jedinstven niz „brendiranih urbanih mesta“ kojima je moguće obogatiti sadržaj i ukazati na brojnost fakulteta kao kvalitetni sadržaj grada i međusobnu promociju preko slojevitog sadržaja i različitog pristupa korišćenju istog prostora od strane različitih korisnika. To je naročito važno u slučajevima mnogobrojnih lokacija u samom srcu grada, gde je van radnog vremena fakulteta otvorena površina dostupna i ostalim korisnicima, žiteljima grada, čime je upotpunjena gradska ponuda sadržaja dostupnih za korišćenje. Odluka o lokacijama koje su odabrane za rad bazirana je na ideji da se prikažu različitosti prostora i mogućnosti univerzalnosti rešenja. Ovim radom obuhvaćeno je oblikovanje pet beogradskih fakulteta Beogradskog univerziteta i Univerziteta umetnosti: Mašinski fakultet, Učiteljski fakultet, Filozofski fakultet, Fakultet muzičke umetnosti, Fakultet primenjenih umetnosti i Aristotel univerzitet u Solunu, u Grčkoj, na kome sam boravila tri meseca 2016. godine u okviru Erasmus + programa.

Elementi za oblikovanje su: murali, rasveta, zelenilo i popločavanje uz predloge modela urbanog mobilijara, kao što su klupe i ulična rasveta. Posebna pažnja posvećena je prostornim instalacijama u vidu stilizovanih figura koje simbolizuju mladog čoveka, studenta, naglašene dvodimenzionalnosti, postavljene u prostoru tako da ne remete vizure, koloritno definisane u odnosu na okruženje. Rad je predstavljen izložbom u Srećnoj galeriji SKC-a u Beogradu u periodu od 22. juna do 15. jula 2017. godine. Izloženi su radovi u vidu 3D prikaza projektovanih rešenja šest fakulteta koji su bili predmet dokorskog

umetničkog projekta. U pisanom delu doktorskog projekta obrazlažu se polazišta, motivi, uticaji, sagledavanja opštih, zajedničkih činjenica o svim prostorima i o intervencijama u prostoru za svaki fakultet pojedinačno. Cilj rada je da se nakon ispitanih prostornih i funkcionalnih ograničenja ustanovi model primenljiv u praksi na svim lokacijama bez obzira na međusobne različitosti i ukaže na potencijal zapostavljenih prostornih punktova najužeg gradskog tkiva. Istovremeno, cilj rada je lični doprinos ideji povratka utemeljenja istinskih vrednosti značajnih institucija njihovim vizuelnim markiranjem u prostoru.

Ključne reči: urbani javni prostor, skulptura u prostoru, urbani mobilijar, vertikalne bašte, popločavanje, murali.

ABSTRACT

Employing artistic intentions to visually mark the existing open urban spaces located in front of various Faculties of the University of Belgrade, became a doctoral art project at the Faculty of Applied Arts, University of Art in Belgrade, Serbia. The artistic research focuses on the examination of possibilities to transform open spaces in front of the Belgrade faculties through artistic interventions. The aim of this research is to recreate, in a unique way, the given spaces by marking them with either the same or similar elements or motifs, in order for them to become new and conspicuous points of recognition and orientation within the urban environment. Knowledge, youth, and advancement, being all features of higher education institutions, hold notable importance in today's society, marginalized by a vastly different system of values. In acknowledgement of the evident importance of the location of these institutions, the primary focus of interest is directed towards the basic overall priority, which is elementary in every society with an adequate system of values. The importance and role of visual marking in a city center filled with various architectural and other content, is enormous. Designing ambient units in front of each faculty would create a unique set of "marked urban places" that could overall enrich the existing content as well as indicate the number of faculties with redesigned open spaces. Furthermore, the high quality of the markings throughout the city ensures their mutual promotion through layered content as well as different approach to using the same space on the part of different users. This is particularly important in cases of numerous locations in the very heart of the city; outside the working hours of the Faculty, the open area is nevertheless accessible to other users such as residents and visitors, adding to the city's offer of contents available for use. The decision on the locations selected for the implementation of this project is based on the idea of demonstrating the diversity of spaces and the possibilities for a thorough and universal solution. This work encompasses the spacial design of five Faculties of the Belgrade University and the University of Arts: Faculty of Mechanical Engineering, Faculty of Teacher Education, Faculty of Philosophy, Faculty of Music, Faculty of Applied Arts and Aristotle University in Thessaloniki, Greece, where I stayed during the course of three months, as part of the Erasmus program. The following design elements are included in the project: murals, lighting, greenery and paving, along with the suggestions for the urban mobility model, namely benches and street lighting. Special attention is given to spatial installations in the form of stylized figures symbolizing a young man - a student - with emphasis on being two-dimensional, which are placed within the space so as not to distort the colorfully defined vision in relation

to the environment. The project was displayed at an exhibition in the Happy Gallery, SKC, in Belgrade, from June 22 to July 15, 2017. Works were presented in the form of 3D screenings of designed solutions of six faculties which were the subject of the doctoral art project. The written part of the doctoral project elaborates in detail the following: the starting points, motives, influences, overall perceptions, as well as common facts about all spaces and interventions in space for each Faculty. The goal of this work, following the investigated spatial and functional constraints, is to establish a model which would in practice be applicable in all locations regardless of their differences, as well as to point out the potential of neglected spatial points in city centers. At the same time, this work in itself also aims to profoundly contribute to the idea of redirecting the establishment towards the true values all institutions of significance, by means of their visual marking in space.

Key words: urban public space, sculpture in space, urban mobiliary, vertical gardens, paving, murals.

UVOD

Doktorski umetnički projekat koji je predstavljen je izložbom u Srećnoj galeriji Studentskog kulturnog centra u periodu od 22. juna do 15. jula 2017. godine rezultat je rada na temi koja mi se iz ugla obeju profesija kojima se bavim čini vrlo inspirativnom, intrigantnom i izazovnom. Gradski prostor kojim sam okružena deluje na mene izazovno zbog mogućnosti koje sa zadatim prostornim preprekama stalno navode na razmišljanje i kreativno preoblikovanje. Poriv da se otvorenim prostorom beogradskih fakulteta bavim na ovaj način proistekao je iz čvrstog ubeđenja da je važne institucije za grad (ali i za mene lično) potrebno označiti tako da se jasno markiraju mnogobrojni objekti koji pripadaju Beogradskom univerzitetu i Univerzitetu umetnosti. Umetničkim intervencijama na prostoru ispred fakulteta naglasio bi se ulaz u objekte koji često nisu jasno obeleženi, ponavljanjem elemenata intervencije bi se postigla određena uniformnost objekata različitih stilova i gradnje u kojima su fakulteti smešteni, a istovremeno i ukazalo na brojnost istih. Intervencijom u prostoru, koja obuhvata i definisanje uličnog mobilijara u vidu klupa i lampi, formirale bi se ambijentalne celine koje je moguće koristiti na različite načine – najpre i najviše bi ih upotrebljavala studentska populacija, ali u određenom vremenskom periodu (van radnog vremena fakulteta) korisnici novih gradskih prostora postaju svi žitelji grada.

Rezultat promišljanja prostora predstavljen je predlozima oblikovanja u vidu štampanih predložaka formata 70 × 100 cm, od kojih je svaki fakultet bio zastupljen sa po tri, odnosno četiri lista na kojima je bilo prikazano postojeće stanje i uporedo predloženo rešenje. Realizacija predloga odrađena je u softverskom programu 3D Max, koji omogućava prikaz i kolažiranje materijalizacije postojećih elemenata, što doprinosi realnoj vizuelizaciji prostora. Predmet rada su bili beogradski fakulteti koji svojom pozicijom u odnosu na ulaz i pešačke zone kojima se prilazi skoro u potpunosti omogućavaju analizu mogućih varijeteta. Ovim rešenjima obuhvaćeni su Mašinski fakultet, Učiteljski fakultet, Filozofski fakultet, Fakultet primenjenih umetnosti, Fakultet muzičkih umetnosti i predlog za novi ulaz u Aristotel univerzitet u Solunu, na kome sam boravila u okviru Erasmus + programa tri meseca u toku 2016. godine. Likovno i prostorno istraživanje koje je pratilo proces rada neminovno je prolazilo kroz periode izmena i usvajanja novih odluka koje su tokom rada trpele samokritično sagledavanje i promenu, odnosno definitivno usvajanje odluke o oblikovanju. Od početne ideje, proces sagledavanja problema oblikovanja doveo je do odluke o potrebi rešenja u vidu „total dizajna“. Početna kočnica proizašla je iz stava da je za predlog oblikovanja prostora koji u ovoj meri čini gradsko jezgro upečatljivim neophodno formiranje relevantne

komisije. Istovremeno, taj stav je prevaziđen realnom nemogućnošću realizacije, s obzirom na to da je za poduhvat takvog obima potrebno plansko rešavanje urbanizma na nivou grada. Nada da je ipak moguće po zadatim smernicama relativno povoljno, lako i brzo izvesti sva predložena rešenja bila je okvir unutar kojeg sam delovala i ono što me je konstantno držalo na mogućem putu realizacije, a time i u domenu realnih materijala za izvođenje.

Iskustvo u oblasti arhitekture i paralelno iskustvo u oblasti slikarstva ohrabrivali su me u kreativnom postupku čiji rezultat je model, uverena sam, primenljiv u svojim varijacijama na sve otvorene prostore beogradskih fakulteta bez obzira na veličinu zadanog prostora. Različitost fakulteta, pre svega dimenzije prostora, ali i karakter ambijenta koji svaki od navedenih fakulteta sam po sebi ima i subjektivni osećaj otvorenog prostora (u njima ili ispred njih) uticali su na oblikovanje i konačno rešenje koje je duži vremenski period ispitivano upoređivanjem postojećih prostornih instalacija i arhitektonskih formi.

Pisani deo doktorskog umetničkog projekta ima za cilj da približi način razmišljanja i obrazloži konačni oblik svih predloženih rešenja sa posebnim osvrtom na ličnu poetiku i subjektivni okvir definisanog.

Polazišta, motivi navode se u tekstu kroz osvrt na lični osećaj i doživljaj ambijenta.

Navedeni umetnici su *uticaji* i njihov rad i razmišljanja su podsticaj i inspiracija za moje stvaralaštvo u ovom projektu.

Osim spoljnih, vidljivih elemenata prostora koji ga definišu i po usvojenim kanonima navode na zaključke o funkciji objekata, postoji i unutrašnji, lični doživljaj prostora fakulteta, i to su bile smernice koje su u tekstualnom delu definisane kao *promišljanje prostora*.

Okviri sagledavanja intervencije tiču se različitosti objekata u odnosu na određene parametre i definišu i *tipologiju* objekata na osnovu kojih je sagledan obim i karakter intervencije. Kroz proces *posmatranja* definišu se osnovni elementi za intervenciju.

Simbolika odabranih elemenata izdvaja najvažnije po svojstvima.

U odeljku *Pristup umetničkom projektu kroz pojmovna određenja* navedeni su elementi intervencije i razlozi za njihov odabir.

Metodologija procesa rada i *postupak realizacije*, odnosno likovnog i oblikovnog istraživanja razjašnjava ideju rada i poetiku stvaranja procesom koji je podrazumevao sve moguće dileme, promene i utvrđivanje konačnog rešenja uz navedene razloge i zaključke.

Sadržaj tekstualnog dela umetničkog projekta čine i detaljno opisane intervencije na svakom od navedenih fakulteta sa obrazloženjima za konačni oblik, formu i boju uz definisane teksture.

Teme koje su ovim radom obuhvaćene obrađivane su na mnogo načina u okviru brojnih umetničkih grana. Literatura o tome je obimna, kao i dostupnost takvom sadržaju na internetu, što je bilo od velike pomoći u toku rada. Korišćena je literatura iz oblasti slikarstva, urbanog dizajna, arhitekture, teorije umetnosti.

Spisak reprodukovanih dela na samom kraju rada omogućava pregledniji uvid u polazišta, inspiraciju, proces rada i vizuelizaciju krajnjih rešenja.

INTERVENCIJA U PROSTORU

Polazišta, motivi

„Zamišljeno umetničko delo i ostvareno umetničko delo niti treba niti mogu da budu isto“, definiše Milica Stevanović¹ u svojoj knjizi kada govori o procesu koji prethodi gotovom, realizovanom delu.

Ideja za delo je otvoren konkurs za nepoznate kandidate koji će doći na ponuđeno radno mesto (kao oblici rada na ostvarivanju te ideje) ako zadovolje izvesne (idejom o delu) postavljene uslove, kandidate inače nepredvidljive po svim drugim odlikama koje nose sa sobom. Dakle, cenzor ne određuje šta ili ko će sve naići na konkurs od onih koji zadovoljavaju date uslove. Izbor najboljeg „kandidata“, to jest izbor najboljih mogućnosti za nastavak – ostvarivanje rada, to je zapravo ispit koji sa svoje strane polaže i sam „raspisivač konkursa“. Stoga ostvarivanje početne ideje i jeste avantura i za samog njenog tvorca. Uspešno (umetničko) delo uvek nečim zapanji, potrese i samog autora. Ako i ne ispuni sva njegova prethodna očekivanja, ono to nadoknadi nečim drugim čime se autor ne oseća izneveren nego otkriven sam sebi.²

U navedenom razmišljanju na temu početne ideje i ostvarenog dela prepoznajem suštinsku sličnost sa procesom kroz koji prolazim bez obzira na iskustvo u radu. Prvenstveno mislim na rad koji je od početka imao vrlo jasne postavke, ali se vremenom od toga jasno zamišljenog menjao i na kraju postao veoma različit u odnosu na prvobitni. Simbolika elemenata koji su zastupljeni u funkciji je naglašavanja značaja institucija za koje se vezuju pojmovi kao što su mladost, znanje, napredak, uspeh. Polje delovanja ograničeno realnim prostornim okvirima inspirativno je upravo zbog istovremene neophodnosti poštovanja zakonitosti projektovanja i slobode u igri oblikovanja realnog, gradskog, javnog prostora.

Termin prostor u svakodnevnom govoru podrazumeva različita značenja. Prostor je materijalni, lični, javni, mentalni. U razmatranju prirode prostora mora se uzeti u obzir da razumevanje prostora zavisi od profesije i ljudske aktivnosti. Pod pojmom javnog prostora grada podrazumeva se površina namenjena svim korisnicima gradske sredine. Kvalitet javnog prostora zavisi od mnogo faktora. U vremenskom okviru u kom živimo, u doba informatičke ere, javni prostor postaje interaktivni prostor i može se razmatrati kao relacijski prostor grada. Korišćenje javnog prostora i donošenje zaključaka o oblikovanju zavisi od mnogo faktora od kojih početni okvir mogu dati analize na temu pulsa grada, protočnosti (pešački i kolski

1 Milica Stevanović (1933), slikarka, profesor FLU, član Srpske akademije nauka i umetnosti.

2 Stevanović, Milica, *Perspektiva težinskih polja i druge teme*, Beograd, Biblioteka Profemina, B92, 999, 91.

saobraćaj), postojanja, odnosno odsustva simbola, koncentracije stranaca, uobičajenih javnih okupljanja i sl. Po rečima prof. Dragane Bazik³, gradski prostor se može sagledavati kroz fizički i društveni okvir. Fizički okvir podrazumeva izgrađenu sredinu koja se može analizirati preko istorijskog konteksta, odnosa izgrađenog i neizgrađenog prostora, prema načinu i intenzitetu korišćenja prostora. Kroz društveni okvir sagledava se koncentracija ljudi, promene klasnih, nacionalnih i kulturoloških diferencijacija. Kretanje kapitala, promena proizvodnje i potrošnje, utiču najpre na menjanje kategorija javnog i privatnog prostora. Prostor dobija obeležje postojanjem korisnika i kvalitet prostora se ispituje prvenstveno kroz odnos korisnika.

Unutar samog grada, puls grada određuju interna dešavanja, od javnih i kulturnih do otvorenih scena kroz javne prostore. Kriterijumi fokusa su različiti u zavisnosti od korisnika, a opravdanost se ogleda u eksploataciji prostora u različitim segmentima.

Arhitekta Ranko Radović⁴ u svojoj knjizi o formi grada govori o neophodnosti uvođenja komponenti dostupnosti, kretanja, osećanju bezbednosti i opuštenosti, iskustvu u doživljavanju prostora, identifikaciji sa ambijentom, autentičnosti, slikovitosti detalja, opreme i sl. Naglašava da samo dovođenje u vezu svih navedenih vrednosti daje pravi smisao problemima dizajna i forme.

Po brojnosti svojih fakulteta, Beograd je univerzitetski grad. Teško je saglediva prostorna lociranost fakulteta, s obzirom na to da Beograd ima drugačiju strukturu od mnogih gradova koji se mogu nazvati univerzitetskim. Osnovna razlika je u tome što su univerziteti u univerzitetskim gradovima locirani van centra, u uslovima idealnim za studiranje, okruženi brojnim parkovskim i zelenim površinama.

Mnogi univerzitetski gradovi imaju fakultete smeštene na jednoj lokaciji u okviru kampusa kao što je Aristotel univerzitet u Solunu ili univerzitet u Utrehtu. Prvih pet najboljih – Harvard, Stanford, Masačusets tehnološki institut, Univerzitet Kalifornije u Berkliju i Univerzitet Kembridž u Engleskoj – izmešteni su van centra grada, nalaze se u istim objektima od osnivanja i okruženi su prostranstvom slobodnih površina.

Početak formiranja Univerziteta u Beogradu datira od 1808. godine, kada je Dositej Obradović osnovao Veliku školu, sastavljenu od Filozofskog, Pravnog i Tehničkog fakulteta. Bila je smeštena u Kapetan Mišinom zdanju, gde se danas nalazi Rektorat Beogradskog univerziteta. Godine 1905. izglasan je zakon o Univerzitetu, kojim se potvrđuje autonomija Univerziteta. Sledilo je otvaranje Medicinskog, Bogoslovske i Poljoprivrednog fakulteta. Univerzitet danas u svom sastavu ima 31 fakultet, a Univerzitet umetnosti četiri fakulteta.

Univerzitetski gradovi dišu, prepoznatljiviji su kao živi gradovi, nastanjeni mladom populacijom. Na fakultetima se odigravaju kulturna dešavanja, sportske aktivnosti, promocije i proslave i veliki broj aktivnosti značajnih za grad. Beogradski fakulteti ne zaostaju za navedenim aktivnostima, ali nemaju dovoljno uočljive univerzitetske objekte, najpre zato što su se Beogradski univerzitet i Univerzitet umetnosti formirali u objektima različitih perioda

3 Bazik, Dragana, *Relacijski prostor grada*, Beograd, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Publikum, 2008.

4 Ranko Radović (1935–2005), arhitekta, slikar, teoretičar arhitekture, dugogodišnji predavač na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu i predavač na preko 20 univerziteta u svetu.

1. Stanford University, California, 2. Berkley University, California, 3. University of Technology, Pasadena, California, 4. Columbia University, NY, 5. MIT Massachusetts, 6. Oxford, England

gradnje i često nedovoljno uočljivih frontova. Na osnovu analize pozicija beogradskih fakulteta, sagledala sam inspirativnu mrežu lokacija i uvidela šansu za moguću promociju univerziteta i grada markiranjem ovih značajnih institucija.

Kreativni izazov za mene bio je okupiti naše brojne fakultete, označiti ih tako da postanu deo jedne celine, elementima dovoljno vidljivim, karakterističnim i jednostavnim za prepoznavanje.

Uticaji

Milica Stevanović⁵, svojim radovima i razmišljanjima uzor mi je i trajno veliki podsticaj u radu, kao i ohrabrenje u stvaralačkom procesu.

Umetnik ne samo da mora (hteo to ili ne) da bude subjektivan, i ne samo da teži za društvenim uspehom – za odjekom svoga rada u društvu nego isto tako teži da bude i objektivan, teži za otkrivanjem istine (pa makar u dogledno vreme i nemaio društvenog uspeha). Sam sebi i svetu oko sebe umetnik je instrument tog otkrivanja – a njegovo delo ekran na kome se javlja njegovo nastojanje (i relativno uspevanje) da pročita/ostvaruje prirodu. Svaka nova orijentacija u umetnosti, pa i ona koja se nazivala „apstrakcija“, nastajala je kao reagovanje umetnika na praznine na koje je on nailazio u dotadašnjem razumevanju stvarnosti.⁶

Dakle, umetnikov rad je uvek dvojak, on rezultatima svoje introspekcije upotpunjuje svoja opažanja o spoljnom svetu i obrnuto. Stalno levitirajući između stvarnosti i svog unutrašnjeg bića, na tom putu on ih bliže određuje, prepliće i spaja gde je potrebno kako bi demistifikovao i dalje otkrio kroz svoju umetnost ono što je spoznao kako sebi tako i svetu oko sebe.

5 Milica Stevanović (1933-) slikarka, pofesor FLU u Beogradu, član SANU.

6 Stevanović, Milica, *Perspektiva težinskih polja i druge teme*, Beograd, Biblioteka Profemina, B92, 1999, 84.

7. Milica Stevanović, Mali ručni sat, 8. Milica Stevanović, Dugo posmatrani predeo, 1971.

Anish Kapoor⁷, britanskog vajara, otkrila sam u Gugenhajm paviljonu u Veneciji, očarana neobjašnjivom interakcijom njegovog rada sa posmatračem. Naizgled jednostavan i ne naročito zanimljiv element potpuno uvlači u sopstveni prostor poluloptaste šupljine. Njegovim radovi su u pravom smislu reči interaktivni, a lucidnost u ideji i istovremeno vrlo racionalno promišljanje svrstavaju ga u moje omiljene autore.

9. Anish Kapoor, Untitled, 2007, 225 × 145 × 30 cm, Gugenheim, Venecia

10. Cloud, 2006, 10 × 13 × 20 m, Millenium Park, Chicago

Jeff Koons⁸ – umetnost ovog američkog umetnika ne osećam kao naročito blisku, ali deo njegovog opusa, tačnije seriju radova na temu skulptura od balona izdvajam po neospornoj atraktivnosti. Hromirani čelik, bojen transparentnim premazima, materijal je koji Koons koristi u realizaciji navedenih skulptura i inspiracija je za materijalizaciju većine instalacija u mom radu.

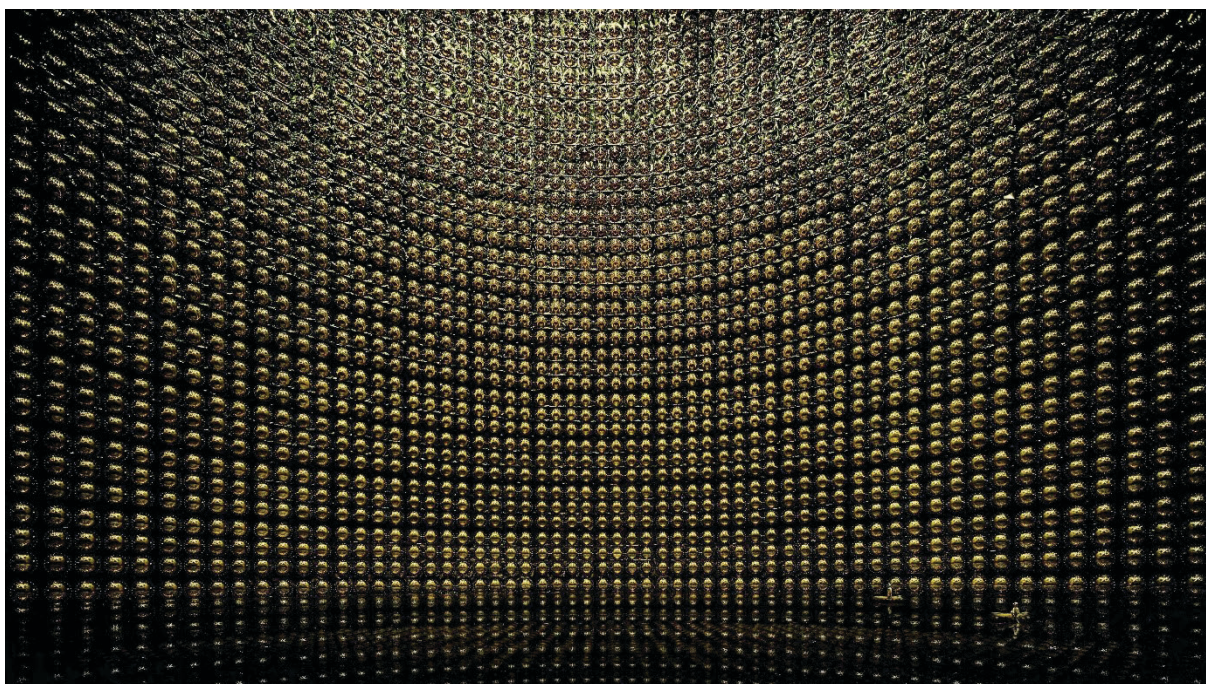
7 Anish Kapoor (1954–), britanski vajar, poreklom iz Indije. U Velikoj Britaniji živi od ranih 1970-ih.

8 Jeff Koons (1951–), američki umetnik, po definiciji likovnih kritičara smešten u neo pop umetnost, poigrava se sa elementima kiča.

11. Jeff Koons, Balloon Dog, 12. Jeff Koons, Tulips

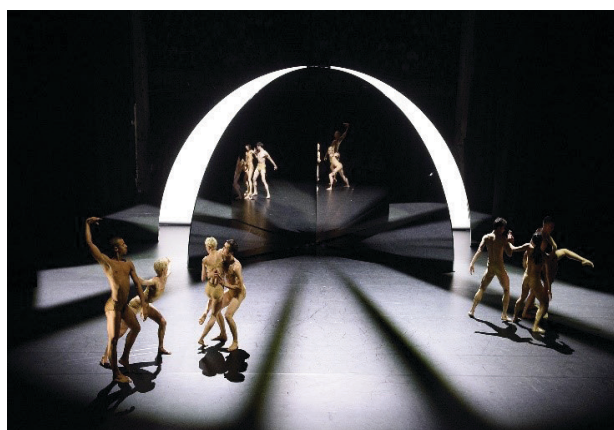
Andreas Gursky⁹, nemački fotograf, umetnik je koji odabirom motiva i koloritom u svojim radovima neprestano inspiriše. Njegov rad *Kamiokande* svrstavam u jedan od najinspirativnijih upravo zato što je od naizgled opasnog i zastrašujućeg ambijenta stvorio očaravajući prizor prostora. Da bi proučavali neke od neutronske čestice, fizičari su napravili detektore u napuštenim rudnicima, tunelima i antarktičkom ledu. Kamiokande detektor obložen je sa 13.000 senzora kako bi odredio znakove neutrina. (Kamioka opservatorija, ICRR (Institut za istraživanje kosmičkih zraka), Univerzitet u Tokiju). Svest o tome da je potpuno uzvišeni prizor u stvari jedan naučni centar, vrlo nebezbednog okruženja, dodatno pojačava celokupni utisak. Posmatrajući njegove fotografije, stičem utisak da nijedan drugi medij ne bi mogao tako uverljivo da dočara prizore koji su fokus njegovog rada.

13. Andreas Gursky, Kamiokande, 2007.

⁹ Andreas Gursky (1955–), Lajpcig, Nemačka, umetnik koji se bavi fotografijom, profesor na Kunstakademie, Düsseldorf.

Olafur Eliasson je bio najveća inspiracija za moj rad. Kolorit koji je zastupljen u njegovom radu, u nepresušnoj inspiraciji prostornim elementima i svetlosti, osećam kao sebi veoma blizak, a ambijenti definisani njegovom intervencijom stalna su inspiracija za sopstveno viđenje prostora. Istraživanje na temu najoptimalnije forme za prostore kojima sam se bavila u radu obuhvatilo je i formu transparentnih krugova u boji, vertikalno postavljenih paralelno sa pravcem kretanja pešaka i nadstrešnice u formi kruga. Inspirisana Olafurovom scenografijom za balet *Kodirano drvo*, bojene krugove koji se u sceni stapaju u kaleidoskop efekata, istraživala sam u varijacijama, primenjenim na mom radu. Prethodili su modeli čuvarkuća velikih razmera, do šest metara, kao i linearni, dijagonalno postavljeni svetleći elementi u vidu laserskih zraka. Skoro sve forme su imale svetlosne karakteristike, za šta je od presudnog značaja istraživanje Eliassonovog rada. Instalacije u prostoru, naglašene dvodimenzionalnosti, ispostavile su se kao zadovoljavajuća forma, jer je moguće zadržati njihove velike razmere a da se pri tome ne optereti prostor.

¹⁰ **14.** Olafur Eliasson, *Tree of Codes*, 2015, by Wayne McGregor (director and choreographer), Olafur Eliasson (visual concept) and Jamie xx (composer), Opera House, Manchester, 2015., **15.** Olafur Eliasson, *Tree of Codes*, 2015.

U intervjuu za *The Talks*, ¹¹Olafur Eliasson izražava uverenje da su fizička čula od velikog značaja u doživljavanju umetnosti. Smatra da ćemo, ako smo emocionalno uzbuđeni, verovatno više reagovati na delo nego na intelektualnu stimulaciju. Blizak mi je njegov način razmišljanja i u radovima drugih umetnika preferiram one koji uspostavljaju vizuelni doživljaj kao primarni. U sopstvenom radu, ukoliko posmatrač ili korisnik prostora koji oblikujem ili rada koji stvaram vizuelni doživljaj prima kao snažan podsticaj da u prostoru ostane ili se rado vraća posmatranju, bez potrebe da prostor čita kroz koncept koji je oblikovanju prethodio – reakcija koja ga prati i osećaj „prepoznavanja“ jesu cilj i ostvarenje stvaralačke ideje.

¹⁰ Olafur Eliasson (1967–), danski umetnik poznat po skulpturama u koje uključuje elemente svetlosti, vode i temperature vazduha.

¹¹ <http://the-talks.com/interview/olafur-eliasson/>

Promišljanje prostora

Gradovi su se razvijali u zavisnosti od istorijskih, političkih, ekonomskih i društvenih uslova. Najčešće smešteni na raskrscima uz rečni, morski i pre svega drumski saobraćaj, u startu su, osim osnovnih prednosti uslova za život, imali elemente atraktivnosti koji su ih činili primamljivim za boravak. Savremeno doba u kojem se razvijaju utiče na pravac razvoja grada najpre tehnološkim i naučnim dostignućima, izmeštajući središta dešavanja.

S obzirom na opštu globalizaciju, veliki broj gradova u svojim najužim centrima poprima univerzalni karakter. Pešačke ulice dobijaju univerzalna lica, delimično i zbog brendiranja trgovačkim markama, zastupljenim u svakom većem gradu.

*Doživljavanje grada posmatrano i kao dostupnost svih gradskih vrednosti svim građanima ne može biti samo ideal urbanista i planera. To jeste ostvarljiva vizija u kojoj dostupnost služi podupiranju ljudskih kontakata i korišćenju grada. Što je stepen dostupnosti u gradu veći, to je doživljavanje grada kompletnije i bogatije.*¹²

Površina javnih prostora bi trebalo planski da se uvećava, a sve intervencije u prostoru bi trebalo da budu uslovljene rezultatima prethodnih istraživanja u pogledu identifikovanja vrednosti parternih rešenja, zelenila, vizura, objekata u okolini ili u sklopu javnih prostora, skulptorskih i drugih elemenata uređenja. Paralelno je potrebno identifikovati i ukloniti sve elemente koji narušavaju identitet i vrednosti prostora a tiču se bezbednosti grada; takođe, neophodno je veću pažnju obratiti na elemente inkluzivnog dizajna.

*Od tri očigledne kategorije aktivnosti ljudi u javnom prostoru – nužne, neobavezne i društvene, neobavezne i društvene aktivnosti predstavljaju ključ kvaliteta gradova. U kvalitetnim javnim prostorima, pored nužnih aktivnosti, javlja se veliki broj rekreativnih i društvenih aktivnosti. Takođe, ove aktivnosti se javljaju samo pod odgovarajućim uslovima (ako grad nudi primamljive, kvalitetne prostore). Ovo je razlog zbog kojeg se dobar grad može uporediti sa dobrom žurkom, na kojoj ljudi ostaju mnogo duže nego što su planirali, zato što se dobro provode i to ne žele da prekinu.*¹³

Gradski prostor je otvorena scena koja svojim sadržajima definiše prostor i određuje njegov kvalitet. Dispozicija elemenata koji su predmet rada određuje njegovu orijentaciju u prostoru i kao takva utiče na formiranje novih „mentalnih mapa“. Proces oblikovanja prostora je međudejstvo intuitivnog (lična poetika) rešavanja prostora grada i racionalnog, baziranog na usvojenim pravilima oblikovanja. Intervencija u prostoru za cilj ima promociju sadržaja grada kao otvorene gradske scene, pretvarajući (markirajući) otvorene pretprostore fakulteta u orijentire u gradskom prostoru.

Kompletan moj dosadašnji rad koji se tiče slikarstva i arhitekture proizilazi iz subjektivnog doživljaja stvarnosti i u većoj ili manjoj meri oblikovan je intimnim okvirima koji se na slikama relativno lako iščitavaju. Arhitektura kojom se bavim sledi okvire zadatih smernica, ali na kraju ipak biva oblikovana istim, subjektivnim doživljajem onoga što bi

12 Radović, Ranko, *Forma grada*, Novi Sad, Beograd, Stylos, Orion art, 2003, 52.

13 Bogdanović, Ružica, S., (urednik), zbornik radova *Urbani dizajn*, Beograd, 2006, 122.

se zvalo projektni zadatak. Rad na ovom projektu sublimirao je saznanja, iskustva i ličnu poetiku u smislu jedinstvenog oblikovanja prostora koji istovremeno treba da bude i slika, i ambijent, i lično intimno i opšte mesto, čemu je zajednička težnja ka stvaranju prostora koji u posmatraču ili korisniku izaziva najpozitivnije emocije. U uvodnoj reči svoje knjige *Umetničko oblikovanje gradova*, Kamilo Zite govori o tome koliko je važno da se živi i boravi u gradovima u kojima žitelji nisu samo bezbedni već i srećni. Pročitavši to, shvatila sam da je suština mog stvaranja usmerena upravo u tom pravcu.

U toku rada, s obzirom na to da se moje slikarstvo može definisati kao figurativno, polazište za rad su konkretne situacije, međutim, ukoliko kao slučajan rezultat dobijam segment slike ili opšti utisak promenjen u odnosu na početnu ideju, rad nastavljam u tom pravcu. Trudim se da se ne opterećujem previše početnom idejom, jer sopstveno slikarstvo doživljavam dobrim delom kao spontani proces i suština nije da fotografski prenesem viđeno.

Veliki broj slika nastao je na osnovu vrlo kratkog opažanja prizora koji su se u trenutku sagledavanja već menjali i nestajali. Zbog prirode promenljivosti prizora, zbog neočuvanja momenta i materije u istom trenutku, dozvoljavam sebi samo sećanje kao inspiraciju, deformisanu sopstvenim utiskom i vremenom u kome se kristališu delovi (parčići) koji se nameću kao krajnji fragmenti slike. Motivi su nasumično urezana sećanja, koja se nametnu intenzitetom sadržaja ili emocijom koja je u tom trenutku postojala. Nekađ, sasvim slučajno, situacija zatečena na platnu od pokušaja, proba, skica postaje okosnica čitave slike. Motivi slika su se vremenom smenjivali od inspiracija ljudskom figurom u pokretu, ali i tada isključivo zbog atmosfere ili sopstvene uspomene, preko motiva krupnog plana koji me je dugo vremena okupirao detaljima i prelamanjem svetlosti i boja, do gotovo apstraktnih površina, do prostora koji, bez obzira na različitost ambijenata, imaju zajednički osećaj spokojstva i mira. Period slikanja urbanih gradskih prostora smenila je fascinacija prirodom. Motiv zelenila je taj koji se provlači kroz sve cikluse nastale u proteklih dvadesetak godina. Preklopi slojeva, boja u teksturi lišća, njihova beskrajna igra i kombinacija, konstantno me privlače da ih iznova istražujem. Fokus rada u vezi sa ovim motivom je na prizorima slapova lišća, grana, prepletima senki i težini koju ona svojom gustinom nosi. Neopterećena (više) potrebom da samoj sebi objasnim privlačnost i vraćanje na jedan isti motiv, dozvoljavam ponavljanje u varijetetima. U toku rada, započetog na osnovu viđenog ili zamišljenog prizora, često se fragmenti slike menjaju u odnosu na sopstveni osećaj za boju i kompoziciju. Početni impuls se tokom rada pretvara u eksperiment koji je u zavisnosti od potpuno racionalnog, distanciranog pogleda. Krajnji rezultat je oblik dela koji je započet impulsivno, a završen promišljanjem i analizom do konačnog oblika.

Proces rada u arhitekturi se delimično razlikuje od stvaralačkog procesa slikanja utoliko što u arhitekturi uvek postoji investitor i projektni zadatak koji jasno definiše pravac u kome mora da se deluje. Projektnim zadatkom se definiše namena prostora, objekta, enterijera ili otvorenih površina. Funkcija objekta je okosnica koja se ne sme izgubiti u čitavom procesu i tu vidim osnovnu razliku u stvaranju.

Okvir sagledavanja intervencije u prostoru

Prostore fakulteta doživljam kao mesta koja su nepravedno zanemarena, prepuštena svojoj osnovnoj obrazovnoj funkciji. Najčešće vidno obeležje nekog fakulteta su studenti koje zatičemo u velikom broju ispred objekata i na osnovu toga možemo zaključiti da su u pitanju visokoškolske ustanove.

Beogradski fakulteti su smešteni u objektima različitih perioda gradnje i stilova, koji su se vremenom delimično menjali, bez jasnog identifikacionog uličnog fronta. Univerzitet u Beograd čini 31 fakultet, a u okviru Univerziteta umetnosti su četiri fakulteta, od kojih neki funkcionišu u nekoliko objekata. Opšta podela na društveno-humanističke nauke, medicinske nauke, prirodno-matematičke nauke i tehničko-tehnološke nauke izgledala mi je nedovoljno inspirativna kao osnovno polazište jer sam se u suštini rukovodila idejom da se upravo to što je grad bogat visokoškolskim ustanovama potencira jedinstvenim obeležjem.

Tipologija

Analizirajući karakteristične elemente ulaza beogradskih fakulteta, važne za fokus mog rada, uočila sam zajedničke elemente na osnovu kojih sam izvršila podelu fakulteta i svrstala ih u nekoliko kategorija. Cilj rada je uspostaviti relativno univerzalne modele intervencije pomoću elemenata koji se mogu primeniti uz određene varijacije na sve lokacije. Rezultat bi bio novi prostorni orijentir i istovremeno novi atraktivni mikroprostor grada uz akcentovanje značajnih objekata. Parametri na osnovu kojih je izvršena tipologija objekata ticali su se dispozicije objekta u odnosu na regulacionu liniju, dimenzije parterne površine, otvorenost/zatvorenost objekta prema pešačkim trasama, sagledivost iz različitih prilaznih pravaca, kolske i pešačke putanje, mogućnosti formiranja novih u odnosu na iste i blizinu sadržaja neposrednog okruženja.

Zajednički elementi na osnovu kojih je izvršena tipologija definišu četiri osnovna tipa prostora i za svaki od njih je urađen po jedan predlog oblikovanja.

Tip A karakteriše relativno velika površina, geometrijski pravilnog prilaza fakultetu, sa naglašenim ulazom i širokim stepeništem. Po arhitektonskoj formi jasno se zaključuje da je objekat javnog tipa. Na distanci je, dovoljno udaljen da se lako sagledava i iz vizure pešaka i kolskog saobraćaja, i uobičajena je forma za fakultete koji su planski građeni za ovu namenu. Predlog oblikovanja za navedeni tip otvorenog prostora dat je na primeru Mašinskog fakulteta, koji se nalazi u Kraljice Marije 16. Ostali fakulteti koji pripadaju ovoj grupi su: Arhitektonski, Građevinski, Elektrotehnički fakultet (jedan objekat), Bulevar kralja Aleksandra 73, Pravni fakultet, Bulevar kralja Aleksandra 67, Fakultet prirodno-matematičkih nauka (Biološki, Hemijski, Geografski, Fakultet za fizičku hemiju, Matematički, Fizički fakultet), Studentski trg 16, Šumarski fakultet, Kneza Višeslava 1.

Tip B su fakulteti koji po svojoj arhitektonskoj formi pripadaju prepoznatljivoj grupi javnih objekata, ali dispozicijom objekta izlaze na pešačku trasu (bez otvorenog pretprostora

u vidu platoa) ispred ulaza. Fakulteti koji pripadaju ovoj grupi su: Fakultet veterinarske medicine, Bulevar oslobođenja 18, Rudarsko-tehnološki fakultet, Đušina 7, Tehnološko-metalurški fakultet, Karnegijeva 4, Fakultet organizacionih nauka, Jove Ilića 154, (organizacijom naknadne rekonstrukcije) Fakultet političkih nauka, Jove Ilića 165, Filološki fakultet, Studentski trg 3. Primerom Učiteljskog fakulteta, u Ulici kraljice Natalije 43, u radu je dat predlog oblikovanja za ovaj tip prostora.

Tip C objedinjuje fakultete koji se nalaze na zelenim površinama ili u ambijentima parkovskog okruženja, kao što je kompleks Medicinskog fakulteta i Stomatološkog fakulteta, Doktora Subotića 8, Fakultet likovnih umetnosti, Vojvode Putnika 68, Fakultet muzičke umetnosti, Kralja Milana 50, Poljoprivredni fakultet, Nemanjina 6, Zemun, Fakultet dramskih umetnosti, Bulevar umetnosti 20. Fakultet organizacionih nauka je prvobitnim ulazom pripadao ovom tipu otvorenog prostora. Rekonstrukcijom i nadogradnjom, glavni ulaz je izmešten na Ulicu Jove Ilića.

Tip D su fakulteti koji se nalaze na površini u formi trga. Tom tipu pripadaju Ekonomski fakultet, Kamenička 6, Bogoslovski fakultet, Mije Kovačevića 11b, Saobraćajni fakultet, Vojvode Stepe 305, Farmaceutski fakultet, Vojvode Stepe 450, Filozofski fakultet, Čika Ljubina 18–20, na čijem primeru je dat predlog rešenja.

Tip E su fakulteti koji osim obeležja u vidu naziva (iznad ili pored ulaza u objekat) nemaju nikakvo drugo ili imaju minimalno obeležje. Iako su neki od objekata nesumnjive lepote, stilske arhitekture i svakako od značaja za staro jezgro grada (FPU u Rajičevoj ulici), navedeni fakulteti ove grupe nisu dovoljno obeleženi kao institucija od značaja. Neki od njih nalaze se u zgradama koje ne privlače pažnju i slučajni prolaznik ih ne može registrovati. U ovu grupu svrstani su: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Visokog Stevana 2, Fakultet bezbednosti, Gospodara Vučića 50, Fakultet primenjenih umetnosti, Kralja Petra 4, Fakultet likovnih umetnosti, Pariska 16. Na primeru Fakulteta primenjenih umetnosti dat je predlog rešenja.

Uz poboljšanje sadržaja za primarne korisnike (studenti), atraktivnost mikroambijentalnih celina formiranih na ovaj način upotpunjuje pešačke putanje slučajnih i namernih korisnika komunikacija.

Posmatranje

Oblici koje posmatramo plove kao nebeska tela po mentalnom svemiru.¹⁴

Jer dok mašta predstavlja našem umu oblike vidljivih stvari u sadašnjosti, i priprema ga, na osnovu sličnosti tih stvari sa nevidljivim stvarima, da ispituje nevidljivo, ona ga vodi, na neki način, putem kojim on sam nije znao ići.¹⁵

14 Milica, Stevanović, *Perspektiva težinskih polja i druge teme*, Beograd, Biblioteka Profemina, B92, 1999, 100.

15 Asunto, Rozario, *Teorija o lepom u srednjem veku*, Beograd, Književna misao, Srpska književna zadruga, 1975, 190.

Sušтина kreativnog procesa se bazira na posmatranju. Proces stvaranja ambijentalnog prostora koji su tema mog rada zasnovan je na opštim pravilima oblikovanja i dopunjen vrlo subjektivnim sudom o tome kako zamišljam da ti prostori treba da izgledaju. Zavodljiva površina terena prikazana u osnovi, često, u stvari nikad nije ono što doživljam u situaciji 1:1, i vrlo svesno se distanciram, istina, nekad teško, jer je parter u suštini vrlo inspirativan za igru geometrijskih formi i različite materijalizacije popločavanja. Prostori fakulteta koji su bili tema rada nemaju jasnu, čvrstu granicu površine i okvir delovanja je promenljiv od fakulteta do fakulteta. Mogućnost neograničenog boravka na tim prostorima bio je možda najdragoceniji uslov za definitivno uobličavanje, iako su teren za rad u oblasti arhitekture, mahom dvodimenzionalna osnova, i višegodišnje iskustvo učinili da proces oblikovanja bude višeslojan, prividno spontan i bez zastoja.

Posmatrano iz ugla korisnika, osnovni parametri oblikovanja prostora ispred fakulteta nametnuli su se praktično sami – što je olakšala i ogoljenost prostora – i u vrlo pojednostavljenom sagledavanju sveli se na nekoliko osnovnih elemenata oblikovanja.

SIMBOLIKA ODABRANIH ELEMENATA

A oblici stvari, mogu se, na razne načine, javiti kao čudesni, a katkada zbog krupnih razmera, katkada zbog sitnih, jednom zato što su retki, drugi put zato što su lepi, katkada ... zato što su na neki zgodan način nezgrapni, katkada zato što od mnogih nastaje jedna, a katkada zato što se u jednom susreću razni.¹⁶

Grčka mitologija

Prvobitna zamisao da se kao instalacije u prostoru postave radovi umetnika čiji rad osećam bliskim sopstvenom senzibilitetu, u razradi projekta zamenjena je idejom koja je podrazumevala autorstvo u svemu, samim tim i u oblikovanju instalacija. Motiv je bila želja da naglasim suštinsko poštovanje prema institucijama koje i danas gajim, prema istinskom znanju i potrebi da se ono stiče. Put do konačne ideje o figurama, njihovom obliku, materijalizaciji i dimenzijama prošao je razne faze uobličavanja, od krugova sa stilizovanim geometrijskim šarama, prošupljenim i punim formama i kombinaciji sa staklom u boji, od trodimenzionalnih, predimenzioniranih skulptura čuvarkuća dok se konačno, ispitivan iz više različitih pozicija, nije utvrdio, skoro pa kao jedini moguć. Simbolika ljudske figure, to jest studenta u veličini sagledivoj sa velikih razdaljina i istovremeno ne preterano grandioznoj na poziciji u okruženju, proizašla je iz asocijacije na grčku mitologiju, zapravo na bogove.

Čovekova potreba za znanjem oduvek je bila i njegova težnja da se približi nečemu uzvišenom, onostranom. Čovek, koji ne zna ni odakle je došao ni kuda ide, ima prirodnu i neprestanu potrebu za otkrićem i spoznajom. Čovek se u tom pogledu verovatno nije menjao od svog postanka. Najstarije književno delo bavi se Gilgamešom, koji je polu-čovek polubog i koji, osim za besmrtnošću, traga i za spoznajom. Stara Grčka obiluje junacima koji, osim svojom spretnošću i snagom, moraju biti ravni bogovima i lukavošću i znanjem. Odisej uživa Atininu zaštitu upravo zbog toga što je cenjen kao mudar i lukav čovek, Jasona odgaja kentaur Hiron, koji mu prenosi svoja znanja, Pitije, Apolonove proročice, prenose božanska znanja, Prometej krade vatru i daje je ljudima simbolično dajući im svetlost ili znanje, i naposljetku Hrist svojim apostolima prenosi znanje. Takva želja za znanjem ili sticanjem istog simbolično se može preneti i na studenta koji je još

¹⁶ Asunto, Rozario, *Teorija o lepom u srednjem veku*, Beograd, Književna misao, Srpska književna zadruga, 1975, 184.

uvek strastven u svojim idealima i možda željom da nešto učini ili menja svojom spoznajom kasnije.

Figura koja simboliše studenta (studentkinju) veliča znanje koje se nosi nakon završetka studija. Dilema oko dimenzija je postojala utoliko što grandiozna figura mora zauzimati veliki prostor, zaklanja lepe vizure i nekako se, potpuno prirodno, figura svela na dvodimenzionalnu formu, visine do osam metara (u zavisnosti od lokacije), širine od oko 20 cm, potrebne zbog konstruktivne stabilnosti. Takvom proporcijom ne sprečavaju se lepe vizure i dodatno se formiraju manje ambijentalne celine (instalacija dobija ulogu paravana) unutar velikog prostora. Model za figure su studenti, crtani u nebrojeno mnogo varijanti, u stavu koji treba da iskazuje posebnu vrstu raspoloženja (samouverenost, ponos, odmaranje, posvećenost muzici), u zavisnosti od fakulteta za koji su planirani. Univerzalno u svim rešenjima je materijalizacija u prohromu, sjajnom čeliku bojenom transparentnim bojama i nekoliko figura u betonu, islikanih stilizovanim fragmentima sa slika, najviše elementima lišća puzavice i čuvarkuća. Prohrom i bojeni čelik visokog sjaja reflektuju odraze okoline i čine posebnu igru različitih situacija, u zavisnosti od toga gde su postavljeni. Različitost karaktera (studentata) naglašena je različitosti materijala od kojih su skulpture pravljene. Figure postavljene paralelno kao na Aristotel univerzitetu i Filozofskom fakultetu formiraju svojim gabaritom određenu vrstu kapije i uprkos promenama veličine i položaja tela u toku procesa, njihova orijentacija je sve vreme zadržavana u nameri da paralelnim pozicijama naglasi ulaz.

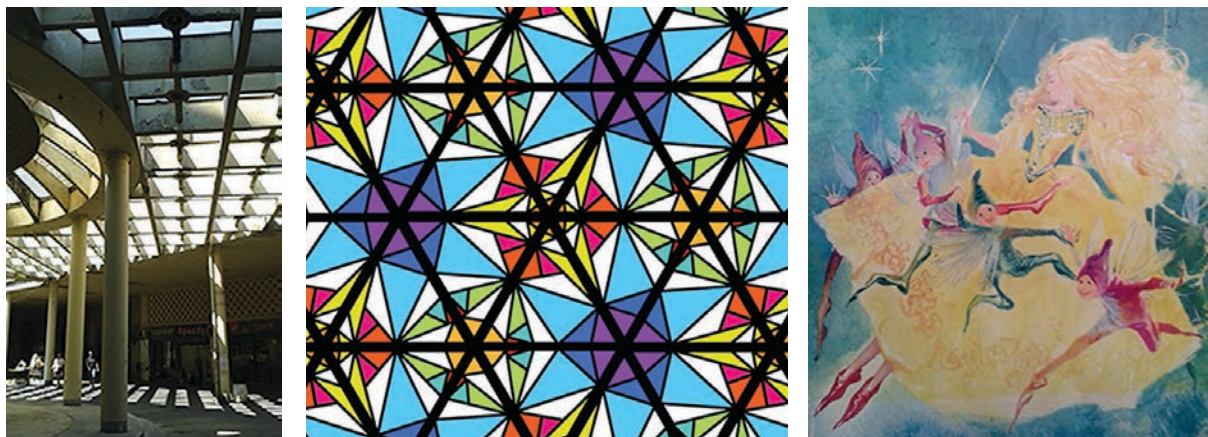
Kaleidoskop i zvezdana ljuljaška

Granice prema realnim gabaritima prostora u odnosu na različite visine u skoro svim predlozima rezultirale su jednostavnim nadstrešnicama, čime je formiran, uslovno rečeno, krov prostora. U zavisnosti od fakulteta, konačni oblik nadstrešnice je bio rezultat asocijacije na svaki fakultet pojedinačno.

Nadstrešnice čine da se ambijent doživljava prijatnijim i intimnijim, a u letnjem periodu (što je naročito izraženo kod Mašinskog fakulteta) bilo bi neophodno staviti u funkciju i veliki plato, koji zbog ogoljenog prostora biva pust i prazan. Tokom boravka u najrazličitijim dobima dana i večeri, ali u različitim godišnjim dobima, zamišljena slika nadstrešnice za Mašinski fakultet u više navrata se vraćala kao modifikovana nadstrešnica iz prolaza Bezistan.¹⁷ Naglašena visina greda i modularna podela koja baca senku na pločnik dragocen je likovni element u prostoru. Oslonci za nadstrešnicu, prema pešačkom prolazu (konstruktivno potrebni), u toku rada su postali forme koje sam zamišlila kao nebeske ljuljaške (subjektivna asocijacija na smerove koji se na ovom fakultetu studiraju).

¹⁷ U pasažu koji spaja Trg Nikole Pašića i Terazije sagrađen je Bezistan, sa idejom da prolaz bude kulturni i turistički centar Beograda.

Horizontalna površina forme je podeljena na trouglasta polja, delimično prekrivena staklom u boji, kao kaleidoskop, i ta podela se ponavlja u varijetetima kombinacija boja na svakom fakultetu, već prema subjektivnom osećaju koja boja kom fakultetu pripada.

16. Prolaz Bezistan, Beograd, 17. Kaleidoskop, 18. Ilustracija za priču Zvezdana ljujaška

Formirana na površini Mašinskog fakulteta, nadstrešnica je zaživela na svim fakultetima. (Nije postavljena jedino na platou Filozofskog fakulteta, s obzirom na to da je plato sa tri strane oivičen zgradom fakulteta i rektorata).

O boji

Boje nemaju nikakvo značenje izuzev onog koji proističe iz njihovih međusobnih odnosa, njihovog sadejstva u okviru određenog sklopa. Zato je promišljanje govoriti o tome kakav osećaj izaziva posmatranje zelene, crvene, žute, itd. Posmatranje pojedinačne i usamljene boje ne izaziva nikakav osećaj, ne stvara nikakvu senzaciju. Ta boja za koju mislimo da je samu gledamo i vidimo (p)ostaje nam vidljiva samo utoliko ukoliko (i dok) traje pamćenje na prethodno (ili udaljeno) viđenje druge boje, sa kojom nju i svesno upoređujemo.¹⁸

Novorođena bića u početku vide samo obrise onoga što posmatraju, kasnije ti obrisi dobijaju jasnije konture, da bi im se konačno dodelile boje. Čini se da vremenom boje bivaju sve važnije, pa im dodeljujemo razna svojstva i osobine, pamtimo, učimo i razaznajemo svet oko sebe pomoću boja, one su svojevrsan putokaz kroz život. Upozoravaju nas ili umiruju, daju nam živost ili nas ponekad iscrpljuju. Od svojih početaka smo u neraskidivoj vezi sa bojama, da li kroz subjektivne sinestetičke doživljaje ili pak univerzalna simbolička značenja. Ta simbolička značenja imaju svoju slojevitost, možda višedimenzionalnost i dualnost koju će nositi u zavisnosti od konotacije.

Za simboliku boja značajno je uočiti da se boja uglavnom pominje kao posrednik u svesti o objektima. U okviru magije i religije, boja ima svoja posebna značenja. Svakako

18 Stevanović, Milica, *Perspektiva težinskih polja i druge teme*, Beograd, Biblioteka Profemina, B92, 1999, 130.

od značaja u vizuelnom iskazivanju umetnika, u ovom radu zauzima važno mesto. Svest o simbolici boje, bez obzira na doslednost u tumačenju u različitim kulturološkim sredinama, u velikoj meri definisala je vizuelni identitet svih ambijentalnih celina koje su predmet rada.

Siva je hromatski most komplementarnih boja, središte je i svojevrsan balans suprotnosti. Sivi prostor, prostor grada, pruža neutralnu podlogu i samim tim dopušta drugim bojama da odjeknu. Tako će crvena i zelena naglasiti jedna drugu, ali i pružiti osećaj ravnoteže jina i janga.

Crvena će samim tim izgubiti onu agresivnu konotaciju – boje vatre i krvi. Crveno je najdublje povezano sa principom života, ali postoje dve crvene: jedna je noćna, ženska, sa privlačnom centripetalnom silom, a druga muška, centrifugalna, koja se okreće poput sunca i obasjava sve golemom snagom¹⁹ – time će poneti poruku živosti, zdravlja, znanja i spoznaje.

Plava prema tumačenjima spada u boje svega spiritualnog. U starom Egiptu povezivali su je sa vrhovnim bogom Amonom.

Bela je simbol čistote i nevinosti.

Zlatna se dovodi u vezu sa suncem u skoro svim religijama. Prevažodno je namenjena izrađivanju vladarskih obeležja i predmeta. Kao najčešći simbol savršenstva, zastupljena je u svim kulturama kroz bajke i legende starih naroda.

Zelena, koja se iznova pojavljuje svakog proleća, označava cikličnost vremena; iz beline se javlja zelena nanovo svake godine. Svaka biljka klija iz crne, smeđe zemlje, pa se sada crna može uzeti kao moć prapočetka, ono što prethodi radosti rađanja (Jung), kao zemljina utroba u kojoj se razvija klica budućeg života. Iz ovoga se može videti kako se boje međusobno određuju kao tonovi u muzici.

Zelenilo

Bršljan (*lat. Hedera helix*) zimzelena je drvenasta biljka penjačica iz porodice *Araliaceae*. U prošlim je vremenima bršljan bio simbol plodnosti i besmrtnosti. Razlog tome verovatno je činjenica što je izuzetno otporan i ostaje zelen tokom cele godine. Rani su hrišćani svoje mrtve polagali na podlogu od bršljanovog lišća. Slike bršljana mogu se naći u mnogim srednjovekovnim crkvama, a bršljan se i danas nalazi na mnogim grobovima. Budući da je čvrsto pripijen uz drvo, bršljan je često simbol vernosti i srećnog braka. Zbog njegove izdašnosti i uvijanja oko podloge pri rastu, bršljan je i simbol ženstvenosti. Po zapisima s papirusa on je bio simbol trajnosti snage i postojanosti želje. Smatran je biljkom boga Ozirisa i označavao je besmrtnost. Vitalna snaga biljke načinila je od nje simbol

19 Chevalier, J., Greerbrant, A., *Rečnik simbola*, Rijeka, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1989, ISBN 86-401-0012-8.

19. Dragana Jokić, Plava puzavica, 20. Fotografija puzavice, autor Goran Trenevski

*skriveni radosti življenja, ukras za satire i silene, dok je u egipatskom kultu igrala ulogu vaskrslog Ozirisa.*²⁰

Čuvarkuća²¹ i bršljan stalno su zeleni i kao takvi su svojevrsni pobednici nad neminovnim cikličnim protokom vremena. Oni su sada iznad tog dualizma život/smrt, crno/belo i kao takvi bivaju jedinstveni. Ne podležu promenama, izuzeti su iz tog kosmičkog poretka i toka života koji prati ostala živa bića.

20 Biderman, Hans, *Rečnik simbola* (preveli s nemačkog Živanović, Mihailo, Ćopić, Hana, Tarar-Tutuš, Meral), Beograd, Plato, 2004, 48.

21 Čuvarkuća raste na stenama, zidovima, krovovima i lako se održava. Postoji verovanje da čuva od groma, bolesti i veštica.

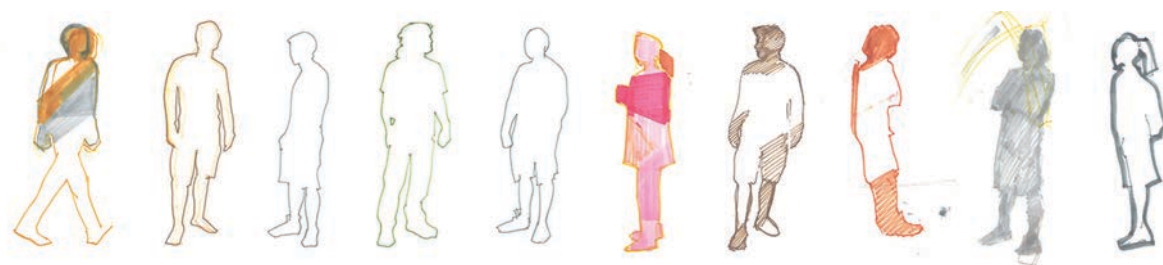
PRISTUP UMETNIČKOM PROJEKTU KROZ POJMOVNA ODREĐENJA ODABRANIH ELEMENATA

Pod prostornim orijentirima podrazumevam elemente koji se svojim oblikom, bojom i teksturom izdvajaju u otvorenom prostoru, čime poziciju na kojoj se nalaze čine uočljivijom i na osnovu koje se definiše orijentacija u prostoru.

Nekoliko je osnovnih elemenata za intervenciju: tehnika zidne slike (mural, grafit), rasveta, zelenilo, popločavanje, nadstrešnice i instalacije u prostoru, koje mogu imati upotrebnu vrednost u zavisnosti od uslova i okruženja zadatih prostorom.

Instalacija u prostoru

Instalacija naglašene dvodimenzionalnosti rezultat je „vakuumiranja“ pripadajućeg prostora. U funkciji naglašavanja postojećih vizura, sedeće i stojeće figure svedene su na plošne, u nastojanju da se ne zaguši prostor. Vizure na pojedinim lokacijama (Filozofski fakultet, Aristotel univerzitet) čine vrlo interesantnim polje za intervenciju i namera mi je bila da ih u što većoj meri zadržim ili naglasim. Instalacije koje su u veličinama od oko 4,5 m do 10 m, širine 20 cm, postavljene su paralelno najčešćim pravcima putanje pešaka. Delimično prošupljene, predstavljaju okvir za sagledavanje drugih interesantnih tačaka u prostoru (uloga vizira za slikanje). Drugi razlog za takvo prostorno rešenje bio je da se što manje optereti prostor slobodnih površina, ali da se ipak zadrži grandioznost dominante u prostoru. Konačnom obliku prethodili su eksperimenti u crtežu i modelu i potpuno spontano se „stanjujući“ na dve dimenzije, instalacija se pretvorila u znak, piktogram. U predlozima su najbrojnije instalacije od poliranog čelika bojenog transparentnim bojama, ali je dijapazon tekstura proširen na beton i mat bojene i slikane površine u čeliku.

21. Dragana Jokić, skice figura

Zidovi

Zidovi kao utvrđenja ili bedemi su arhitektonska forma koja mi je oduvek privlačila pažnju i moji projekti, vezani za samostalne objekte, u većoj ili manjoj meri, uvek imaju neku formu koja podseća na to. Kolonada zidnih platana pored Bele kule u Solunu inspirisala me je za postavku zid zavese na Aristotel univerzitetu, Mašinskom fakultetu i Fakultetu muzičke umetnosti koji su zakošeni u odnosu na pešačku trasu, postavljeni tako da otkrivaju/sakrivaju ono što se iza njih nalazi, ali služe i kao podloga za igru sagledavanja slike, slikane u segmentima na svakom zidu ponaosob. Ideja je da se u trenutku prolaska stazom/trotoarom iz određenog ugla sagleda slika u celosti. Poput velikih venecijanera ili fasadnih traverzi, ritmično postavljeni oslikani zidovi, kao veliki plakati, trebalo bi da pobude radoznalost i slikom nagoveste prolazniku da se ubrzo nailazi na nov sadržaj u prostoru. Zidovi formirani na navedenim lokacijama, visine do 250–300 cm, u zavisnosti od pozicije, širine su 120 cm. U materijalizaciji od armiranog betona, debljine su 20 cm i oslikani bojom za beton.

22. Zidovi na šetalištu pored muzeja Bele kule, Solun, 23. Predlog rešenja, zid paravan parking prostora, Mašinski fakultet

Murali

Iako je umetnost zidnog slikarstva stara gotovo koliko i samo društvo, ono što je u mom radu nazvano tim terminom zapravo podrazumeva uličnu umetnost – *street art*. Ono što ga u suštini karakteriše, nevezano za kvalitet same slike ili procenu u kojoj meri je istinski umetnost, pre svega je direktna komunikacija sa posmatračem.

Ne krijem interesovanje za tu vrstu umetnosti i iako se lično ne izražavam na taj način, vrlo mi je bliska tehnika rada i veoma često nagnjem ka takvim rešenjima u enterijerima kojima se bavim. S obzirom na to da je umetnost grafita pre svega izraz mlade generacije, bilo mi je nezamislivo da na svim pozicijama gde je to bilo moguće ne primenim zidne

slike u prostoru koje u najvećoj meri asociiraju na grafite i uličnu umetnost. Uverenja sam da se studentska populacija apsolutno prepoznaje u zidnim slikama i da ambijent oplemenjen na taj način najpre i najbrže mogu čitati kao svoj.

U predlozima za fakultete, na zidovima koji graniče prostor javnog i privatnog (fakultetskog) aplicirani su fragmenti mojih slika u meri u kojoj najviše mogu da podsećaju na grafite. U rešenjima za Fakultet muzičke umetnosti i Aristotel univerzitet zamenjeni su fragmentima beogradskog grafiti crtača Chenipea, u nameri da se povuče paralela i na primeru

24. Predlog rešenja, zid paravan parking prostora, Aristotel univerzitet, Solun

ukaže na moguće uspešne rezultate primenjenog zidnog slikarstva.

U budućoj konačnoj realizaciji, ideja je da se od procesa rada nastajanja grafita stvori performans čiji bi rezultat bio trajni oblik intervencije, „slika“ na zidu koja svedoči o trenutno aktuelnim dešavanjima ili interesovanjima za svaki fakultet ponaosob, a autori bi bili mladi umetnici već poznati široj javnosti po svojim umetničkim delima. Konkretan predlog u radu bazira se na stilizaciji sopstvenog umetničkog izraza i prilagođavanja određenim lokacijama u skladu sa zamišljenim.

Nivoi

Svaka priča o čovekovoj emocionalnoj reakciji na njegov položaj u prostoru mora da obuhvati i temu nivoa. Ispod nivoa proizvodi intimnost, inferiornost, zatvorenost i klaustrofobiju, dok iznad nivoa vodi oduševljenju, ovladavanju, superiornosti, izloženosti i vrtoglavici; čin spuštavanja podrazumeva silaženje u poznato, dok čin penjanja podrazumeva odlazak u nepoznato.²²

Visina je jednaka privilegovanosti, dubina je intimnost.²³

Srećne okolnosti zatečenog stanja su denivelacije terena ispred svih fakulteta i mogućnost poigravanja sa nivoima. Prioritet oblikovanja bio je uglavnom stvoriti što više

²² Cullen, Gordon, *Gradski pejzaž*, Bor, Štamparsko-izdavačko preduzeće Bakar, 1971, 38.

²³ Isto, 177.

prostora za sedenje. Tamo gde nema klupa ili kocaka i svuda gde su postojali stepenišni kraci delimično su udvojene visine kako bi neometano, na visini od oko 30–35 cm, moglo da se sedi. Već napomenuti animozitet prema uredno postavljenim klupama i obrnuto, izražen afinitet prema jednostavnim prostornim oblicima koji bi se mogli iskoristiti za sedenje, uticali su na formiranje različitih nivoa, platoa koji formiraju ambijente unutar postojećih, s razlikom u teksturi popločavanja. Veliki je broj uspešnih primera u praksi koji su stepenišnim površinama oplemenili javne prostore, kao što je stepenište Defans

25. Stepenište DeFans, Paris

kapije u Parizu i Špansko stepenište u Rimu, koji su inspiracija za rešenja.

Zelenilo

Zelenilo je moja nepresušna inspiracija i iako se tematika u mojim slikama menjala, u većoj ili manjoj meri, zelenilo je konstantno prisutno. Nekoliko je motiva koji se stalno ponavljaju – čuvarkuća i puzavica. Prvi zbog slojevite teksture u boji koja mi se pod određenim svetlom čini kao da isijava iznutra, ali i zbog simbolike koju svojim imenom nosi. Puzavica me asocira na slike zamkova, tajanstvenih kuća i mističnih predela. Zidovi obrašli puzavicama su složena površina (tekstura) veoma pogodna za enterijerske i eksterijerske ambijentalne prostore i zastupljena je u velikoj meri u svakom od predloženih rešenja. Idejom da se izborom svedem samo na dva „zelena“ elementa jasnije karakterišem prostor i činim ga prepoznatljivim za prolaznika (korisnika) u sadejstvu sa ostalim elementima intervenisanja.

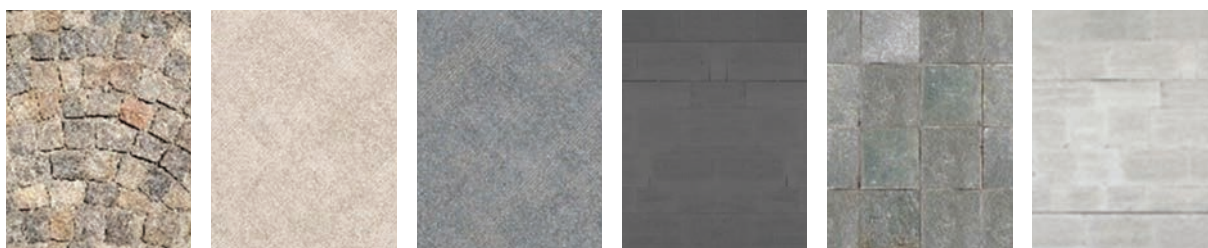

26. Dragana Jokić, Čuvaj mi kuću, 27. Dragana Jokić, Dve čvarkuće, 28. Dragana Jokić, Bez sata i dana

Popločavanje

Zgrade, bogate bojom i teksturom, stoje na tlu. Ako je tlo glatko i ravno prostranstvo sivog asfalta, onda zgrade ostaju razdvojene, jer tlo ne angažuje oko na isti način na koji to čine zgrade. Jedan od najmoćnijih agenasa objedinjavanja i spajanja gradskog prostora je tlo.²⁴

Popločavanje preprostora ulaza fakulteta je intervencija u parteru koja usmerava korisnika i signalizira na nov sadržaj u prostoru i rešavano je u kombinaciji nekoliko različito dimenzionisanih granitnih kocaka i ploča. Ideja o popločavanju relativno istim ili u velikoj meri sličnim elementima služi prepoznavanju i najavi prostora jedinstvenih po zajedničkim elementima. Postojeće rešenje trotoara je različito od fakulteta do fakulteta, a istom (sličnom) materijalizacijom želela sam da fakultete objedinim u horizontalnoj površini. Ideja je da proširivanje pripadajućeg platoa na kome se svaki od fakulteta nalazi postane najava za sadržaj koji će se ugledati u neposrednoj blizini. Dijagonalnim rasterom proširivanje je realizovano tako da tokove pešačke trase preusmeri u pravcu fakulteta, a svetlosnim trakama LED rasvete, postavljenim duž promena popločanih površina, postigne dodatni efekat u večernjim satima. Granitne ploče dimenzija su 60 x 60 cm, 60 x 120 cm u tri osnovne boje: antracit sivoj, svetlosivoj i natur beloj boji kamena, u zavisnosti od postojećih boja popločavanja i fasada koje graniče svaki od navedenih prostora. Granitne kocke su dimenzija 10 x 10 cm u antracit sivoj, natur beloj boji i šarene, u tonovima u najvećoj meri sličnim zidovima od opeke i arheoloških iskopina koji se na pojedinim prostorima nalaze.

29. Granitna kocka, višebojna, 30. Granitna kocka, sivo, 31. Granitna kocka, belo, 32. Granitne ploče, antracit sivo, 33. Granitne ploče, svetlosivo, 34. Granitne ploče, belo

²⁴ Cullen, Gordon, *Gradski pejzaž*, Bor, Štamparsko-izdavačko preduzeće Bakar, 1971, 53.

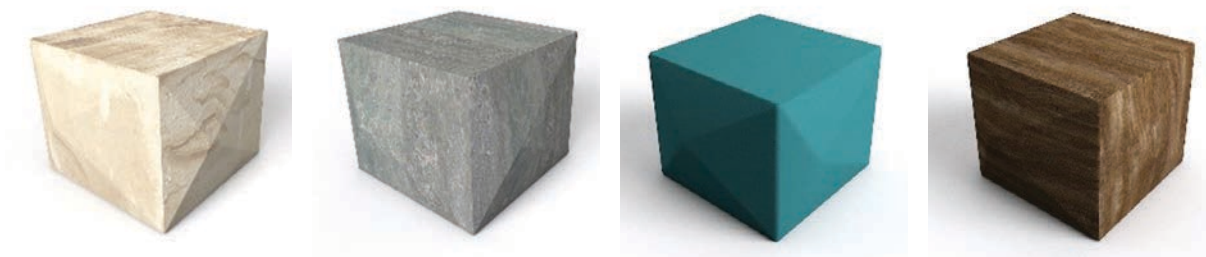
Ulični mobilijar

Sposobnost oblikovanja prostora u razmeri 1:1 svojstvena je velikom broju ljudi, za razliku od planova u razmeri koji do kraja nose neizvesnost sagledavanja konačnog rešenja. Boravak na otvorenim prostorima fakulteta je od neprocenjivog značaja i rešenja koja su prikazana u ovom radu rezultat su dugotrajnog osmatranja, analize eksploatacije u različitim vremenskim periodima i promišljanja o potrebama korisnika. Udobnost boravka u nekom prostoru svakako podrazumeva potreban mobilijar, čije oblikovanje je od velikog značaja.

Klupe, kocke, lopte za sedenje i lampe su elementi čijim oblikovanjem sam se bavila u ovom radu. Klupe su proizašle iz rastera podnog popločavanja, kao trake koje na zakomšenom delu imaju formirana plitka udubljenja sa zasađenom puzavicom i čuvarkućama. Varijeteti se javljaju na određenim pozicijama – na primer zbog staklenog poda (Filozofski fakultet) ili asocijacije na školske klupe (Učiteljski fakultet) – i to u vidu jednostavnih betonskih klupa.

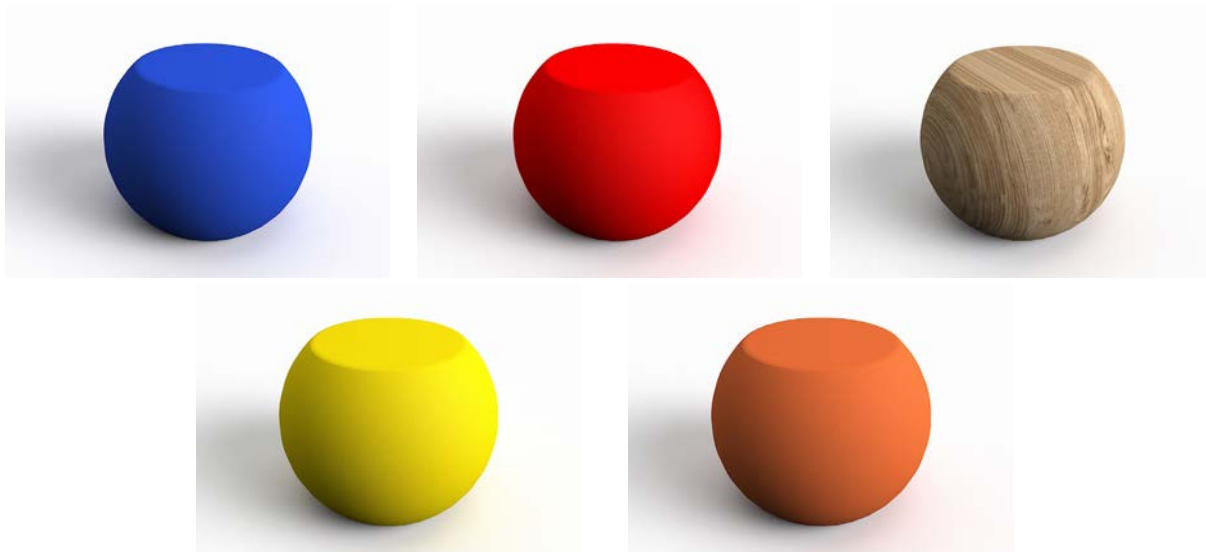
35. Predlog uličnog mobilijara: drvena klupa, 36. Predlog uličnog mobilijara: betonska klupa sa čuvarkućama

37. Predlog uličnog mobilijara: kocke za sedenje / kamen, drvo, guma

Kocke za sedenje su asocijacija na dijamante, nasumično prosute po površini predviđenoj za sedenje, zaravnjene gornje i donje površine oslonca, visine 45 cm. U zavisnosti od opšte „obojenosti“ fakulteta, materijalizovane su u svetlom i tamnom kamenu, betonu, drvetu i gumi.

Lopte za sedenje su varijacija na temu (Muzički fakultet) i asocijacija su na notni sistem. Zamišljene su u tri osnovne boje, crvena, žuta i plava, zaravnjenih površina oslonca, visine 45 cm u mekanoj gumi (skakutanje tonova). Nasumično raspoređene kocke i lopte za sedenje

38. Predlog uličnog mobilijara: lopte za sedenje / guma, drvo

pre svega treba da naglase mogućnost slučajnog zadržavanja, kretanja i zastajkivanja, lake promene položaja u odnosu na neki trenutni događaj, sve što je pravilnim rasporedom teško ili nemoguće postići.

Rasveta

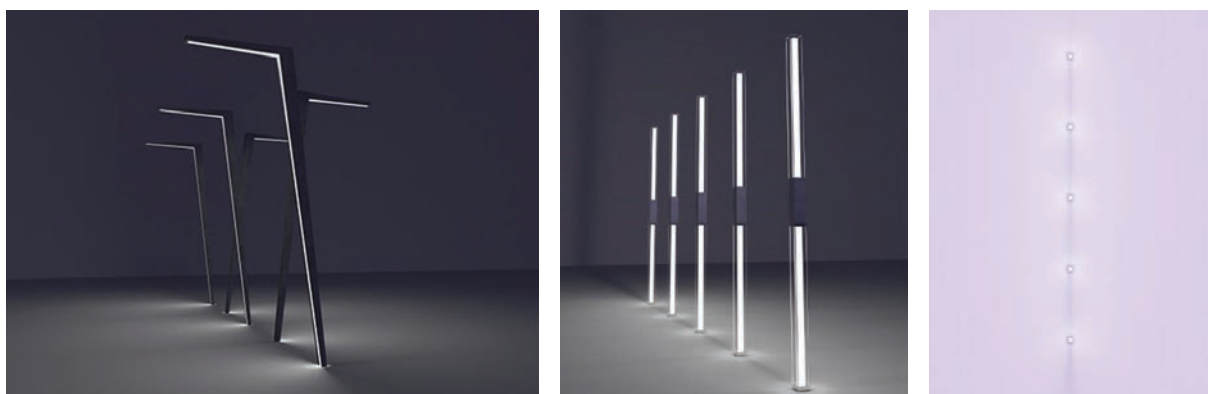
Doživljaj arhitekture je oduvek bio rezultat uzajamnog dejstva sunca, neba i građevine, da bi tokom poslednjeg stoleća i veštačko osvetljenje postalo značajno za doživljavanje arhitekture. Oblik i veličina prostora, kao i materijali i detalji u njima, dugo su bili određeni izgledom prostora isključivo pod dejstvom dnevne svetlosti.²⁵

Svetlost mi je u sopstvenom slikarstvu, ali i u enterijeru kojim se bavim, veoma važan element. U slikama često menjam prirodu osvetljaja u nameri da određene fragmente slike posebno naglasim. Igru svetla i senki posebno volim i u datim rešenjima je velika pažnja posvećena tome. Na oblik predloženih nadstrešnica u svim rešenjima uticala je i senka, koja je u modelom proučavana. Dajem prednost dnevnim ambijentima i uvek mi dobar (lep) dnevni prizor u pamćenju ima duže trajanje. Mestimično popunjene staklom u boji, nadstrešnice koje delimično natkrivaju prostore fakulteta dodatna su igra obojenog svetla na relativno svetlim popločanim površinama.

Pojavom LED izvora svetlosti napravljen je veliki iskorak u primeni svetla. Konstrukcija izvora je jednostavna, otporna na mnoge spoljne uticaje i može oblikovno da se prilagodi svetiljci ili prostoru u kome se nalazi. Zbog navedenih svojstava, primena ovih svetiljki je praktično neograničena i zauzela je skoro nezamenjivu ulogu u rasveti javnih prostora. Na svim elementima oblikovanja je LED izvor svetla, kako bi se u minimalnim dimenzijama

²⁵ Đokić, Lidija, *Osvetljenje u arhitekturi*, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, 2007, 7.

traka popločani prostori podelili na polja različite teksture. Postavljanjem rasvete uz stepeništa i rampe kao u podnom popločavanju postiže se dodatni estetski kvalitet prostora i omogućeno je bezbednije kretanje. Osvetljenost otvorenih ambijentalnih celina postiže se postavljanjem LED svetlosnih traka u parteru, linearno duž pravaca pružanja nadstrešnice i lampama koje su u svim rešenjima zastupljene u dva modela, visine oko sedam metara, vertikalne (Filozofski fakultet, Aristotel univerzitet) i sastavljene iz dva segmenta pod uglom (Mašinski fakultet, Učiteljski fakultet, Fakultet muzičke umetosti).

39. Predlog uličnog mobilijara: lampa, model B, **40.** Predlog uličnog mobilijara: perspektivni prikaz, lampa A,
41. Predlog uličnog mobilijara: ortogonalni prikaz, lampa A

Noćni prizor ambijenata upotpunjen je igrom geometrijskih formi, dobijenih LED rasvetom postavljenom duž donje strane konstruktivnih elemenata nadstrešnice, u podu, na svakoj promeni teksture popločavanja, u vidu svetlosnih traka i delimično, duž unutrašnje strane prošupljenih figura na pojedinim fakultetima. Filozofski fakultet, prostran i osvetljen sa strane Vasine ulice, ne naslućuje se svojom veličinom sa strane Čika Ljubine ulice. Samo je svetlosna traka prohodnog prizemlja „poziv“ unutra, i u slučaju tog fakulteta dnevna svetlost igra ogromnu ulogu jer popločanjem u svetlom kamenu (granitu u novom rešenju) naglašava prostranstvo koje je samo nagovešteno. U slučaju Filozofskog fakulteta osvetljeno arheološko nalazište menja fokus pogleda sa figura na parter i sadržaje u podzemnom nivou.

POSTUPAK REALIZACIJE, OBRAZLOŽENJE POJEDINAČNIH REŠENJA

Ideja o tome da uslovno rečeno univerzalnim elementima obeležim ulaze u beogradske fakultete pretrpela je ogromne izmene, vrlo često zasnovana na čvrstom ubeđenju u opravdanost rešenja, i bledela je prilikom pokušaja primenljivosti na sledeće. Elementi za intervenciju su elementi koji doprinose kvalitetu ambijenta, bio to zatvoren ili otvoren prostor, i sveli su se na nekoliko osnovnih – zelenilo, svetlost, podno popločavanje, slika (zidna slika, grafit), nadstrešnica i instalacija u prostoru, koja se nametnula kao subjekat tek u toku procesa oblikovanja. Početna ideja je bila da svi elementi budu ravnopravno zastupljeni, a instalacija u prostoru je zamišljena kao promenljivi činilac, čime bi se ulični ambijent pretvorio u izložbeni prostor kao konkurencija zatvorenim izlagačkim prostorima galerija i muzeja.

Banalna je istina (podrazumeva se da bi je svi mogli znati, svi je imati kao svoje iskustvo) da tek iskazivanjem (prelivanjem u reči) misao zaista postaje oformljena, tek tada zaista domišljena. I da to važi za ostvarivanje svake početne ideje u umetnosti. Onaj ko ima iluziju o svojim lucidnim mislima, velikim idejama, savršenim zamišljenim slikama ili skulpturama, filmovima ili pripovetkama, tek kada krene da ih iskaže nekim materijalom, suočava se sa istinom da je sve ono što je imao „u glavi“, bar što se gotovosti tiče, bio privid.²⁶

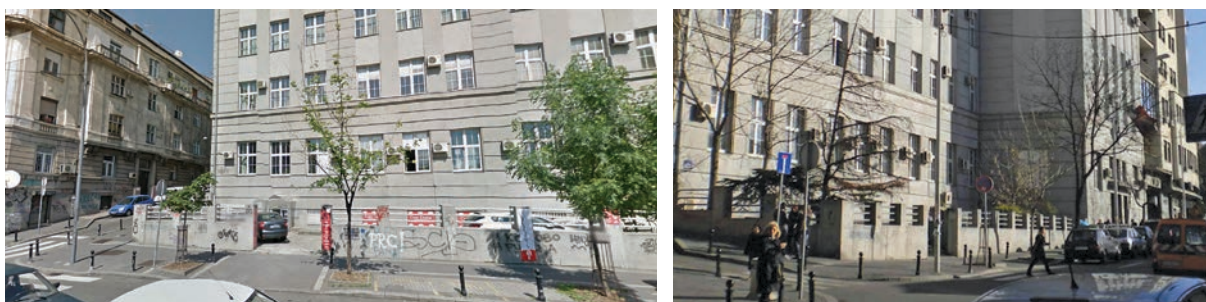
Navedeni citat u velikoj meri objašnjava upravo ono sa čim sam bila suočena u toku rada. Paralelni rad u programu za crtanje (AutoCAD) i programu za modelovanje (3D Max) omogućavali su realizaciju rešenja, ali takođe i relativno lako menjanje stepena i nivoa intervencije. Paralelni rad na više lokacija je s jedne strane rešavao dileme o oblikovanju, ali s druge je bilo mnogo otežavajućih faktora definisanja stepena univerzalnosti koji mi je bio cilj. Poslednje rešenje u nizu povratno je uticalo na lančane promene unazad, konačno definišući elemente koji postaju univerzalni za svih šest navedenih rešenja.

26 Stevanović, Milica, *Perspektiva težinskih polja i druge teme*, Beograd, Biblioteka Profemina, B92, 1999, 90.

Učiteljski fakultet

Kamen temeljac nove zgrade Ženske učiteljske škole, u kojoj je danas smešten Učiteljski fakultet, položen je 1933. godine. Projektovala ju je arhitekta Jovanka Bončić Katerinić (1887–1966). Svedeno oblikovana, bez stilskih elemenata i dekoracije, zgrada predstavlja sintezu klasične akademske i moderne gradnje.

Učiteljski fakultet se nalazi u Ulici kraljice Natalije 43 u Beogradu. Pripadajuće dvorište, sa leve strane fakulteta u odnosu na glavni ulaz, relativno je malih dimenzija (30 x 7 m) i osim decentne zidane ograde, ničim nije ukrašeno. Početna ideja oblikovanja je bila da se postojeći trotoar u potpunosti proširi površinom dvorišta koje ni svojim sadržajem niti materijalizacijom ne doprinosi ukupnom prostornom ambijentu. Ulica kraljice Natalije je, iako u srcu grada, skrajnuta bez obzira na sadržaje kojima nije siromašna (u njoj se, osim Učiteljskog fakulteta, nalaze i Matematička gimnazija, Elektrotehnička škola „Nikola Tesla“, Ginekološko –akušerska klinika „Narodni front“, hotel „Prag“, a na početku ulice i park Terazijskog platoa). Odluka da jedan od fakulteta čiji ulaz je tema mog rada bude i Učiteljski fakultet nastala je upravo zbog toga malog dvorišta i nedostatka proširenja za uobičajeno okupljanje studenata. Bočni zid objekta uz ulicu, osim jednog prozora u visini prvog sprata, jeste kalkanski zid bez ukrasa i čini se idealnim za postavljanje zelene vertikale od puzavica kao podslikane površine za sadržaje koje sam nameravala da unesem. Možda je najteži za definisanje bio upravo ovaj fakultet, odnosno njegovo dvorište zbog ograničenja koja realno postoje, i u prvobitnom rešenju je postojala приметno veća nadstrešnica i relativno jasna podela na unutrašnji i spoljašnji deo.

42.43. Učiteljski fakultet, Beograd, postojeće stanje

Osnovne studije Učiteljskog fakulteta podrazumevaju obrazovanje za učitelja i vaspitača i simbolika zvanja koje se stiče na ovom fakultetu mi je bila inspiracija za oblikovanje. Boje koje unosim u ovaj prostor asociraju me na osnovnu podelu po kojoj se dečaci oblače u „bebi plavo“, a devojčice u „bebi roze“, i iako se ne slažem sa banalnim definisanjem, nežnost koju povezujemo sa najmlađima u stvari je prevagnula i koloritom čitavog prostora.

Ispostavilo se da je jedini slobodan, bočni zid idealan za postavljanje stojećih figura, u kontrastu sa reljefnom površinom zida na kojoj je predviđeno pozicioniranje vertikalne bašte. Figure su postavljene tako da zauzimaju najmanje prostora (već malog) dvorišta. U formi

stojećih figura, prva (visine oko 10 m) postavljena je u stavu osobe koja je nogom oslonjena na zid, dok je druga figura, figura devojke, delimično odmaknuta od zida kako bi se u parteru dobila igra površina i, važnije, dostupnost kompletne površine dvorišta za korišćenje. Figura devojke je prošupljena da ne bi svojom velikom površinom zaklonila pogled sa prozora dva sprata. Unutrašnja strana figure predviđena je za postavljanje LED rasvete tako da noćni prizor bude delimično različit od dnevnog i zaintrigira drugačijom postavkom. Kompozicija je upotpunjena trećom, sedećom figurom (visina oko 480 cm), takođe prošupljenom, u položaju koji omogućava nesmetano kretanje po površini dvorišta. Sedeća figura je u stavu osobe koja čita i simboliše poziv za koji se na ovom fakultetu obrazuju studenti.

Prvobitnu zamisao da se formira unutrašnji ambijent napustila sam nakon dugog posmatranja i boravka na lokaciji. Proširenje trotoara na način koji je primenjen u rešenju ukazalo mi se kao komforan prostor, odvojen samo gusto postavljenom rasvetom okrenutom prema „dvorištu“. Površina koja je predmet intervencije na Učiteljskom fakultetu podeljena je na popločan prostor i prostor pokriven zelenom površinom koja je obrasla čuvarkućama i delimično posuta korom drveta kako bi njom moglo neometano da se korača. Raspored klupa od betona, svedenih na sasvim jednostavan oblik ćirilicnog slova P, simbolizuje raspored školskih klupa i katedre. Nadstrešnica koja kao kapija graniči prostor zamišljena je u dva segmenta, povezana i isprepletana, čime sam želela da potenciram i na suštini prirode odnosa koji se odmalena gradi, na podelu na dečake i devojčice, ali i na suštinsku povezanost i nerazdvojivost. Nadstrešnica je u svojoj horizontalnoj površini delimično zatvorena staklom u boji i, u zavisnosti od prirode fakulteta i subjektivnog osećaja za kolorit svakog pojedinačno, definisana je toplim tonovima žute i oranž boje, uz poneko polje u ružičastim i plavim tonovima. Figure koje prostorom dominiraju su u toploj oranž, tirkiznoj i petrolej zelenoj boji, predviđene da se izvedu u transparentno bojenom čeliku visokog sjaja. Tekstura materijala koja u velikoj meri (ogledalo) reflektuje odraze okolnih objekata doprinosi uklapanju u postojeći ambijent i nakon velikog broja simulacija različitih tekstura odabrana je kao idealan materijal.

Denivelacija terena (pad terena gledano frontalno prema ulazu, ulevo) iznosi nepunih šezdeset centimetara i ispostavila se kao idealna mera za naglašavanje tzv. ulaza u novonastali prostor. Promenom boje i materijala u popločavanju naglašena je dodatno i upotpunjena kockama za sedenje u odgovarajućim tonova plavih nijansi i trećini od ukupnog broja, u drvetu. Popločavanje je zamišljeno u različitim granitnim teksturama – granitne kocke u standardnoj dimenziji kaldrme, granitne ploče u dve nijanse sive boje i različitih dimenzija, 60 x 60 cm i 60 x 30 cm. Polja između naglašena su rasvetom u parteru.

Dobrinjska ulica, koja ograničava prostor sa druge strane objekta, relativno je strma i denivelacija je rešena stepenicima koji imaju dvostruku funkciju (i kao površine namenjene sedenju), s obzirom na to da je prilaz novoj ambijentalnoj celini otvoren na obe strane.

Sastavni element otvorenih prostora svih fakulteta su i jarboli, čija pozicija je orijentisana uvek paralelno putanji pešačkih tokova. Ovde je postavljena paralelno koloni ulične rasvete, formira novu pešačku stazu i posetioce uvodi sa strane ulaza u ambijent otvorenog prostora fakulteta.

44. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, ortogonalna projekcija

45. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, pogled iz Dobrinjske ulice

46. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, perspektivni prikaz

47. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, detalj sedeće figure

48. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, dnevni ambijent

49. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, noćni ambijent

Mašinski fakultet

Današnja zgrada Mašinskog fakulteta u Ulici kraljice Marije 16 postoji od 1957. godine, kada je započeta gradnja, a konačno je useljena 1960. Fasadu zgrade karakteriše pravilan niz staklenih površina, prekinut centralnim ulazom sa stubovima i nadstrešnicom. Plato ispred fakulteta dimenzija 28 x 14 m u rešenju je proširen za širinu trotoara i graniči se sa zelenom površinom drvoreda. Polazišta u oblikovanju ovog prostora kreću se od vrlo ličnog doživljaja povezanosti sa prolazom Bezistan u Beogradu. O kreativnom procesu kome se prepuštam i dobrim delom ga intuitivno sledim već je pisano u prethodnim poglavljima. Veoma važan uslov je da dugo boravim u prostoru i dobro osetim njegove razmere i proporcije. Srećna okolnost da su ti prostori dostupni u bilo koje doba dana učinila je da tokom dugog perioda posmatranja steknem relativno precizne okvire.

50. Mašinski fakultet, Beograd, postojeće stanje, 51. Mašinski fakultet, pogled sa ulice, postojeće stanje

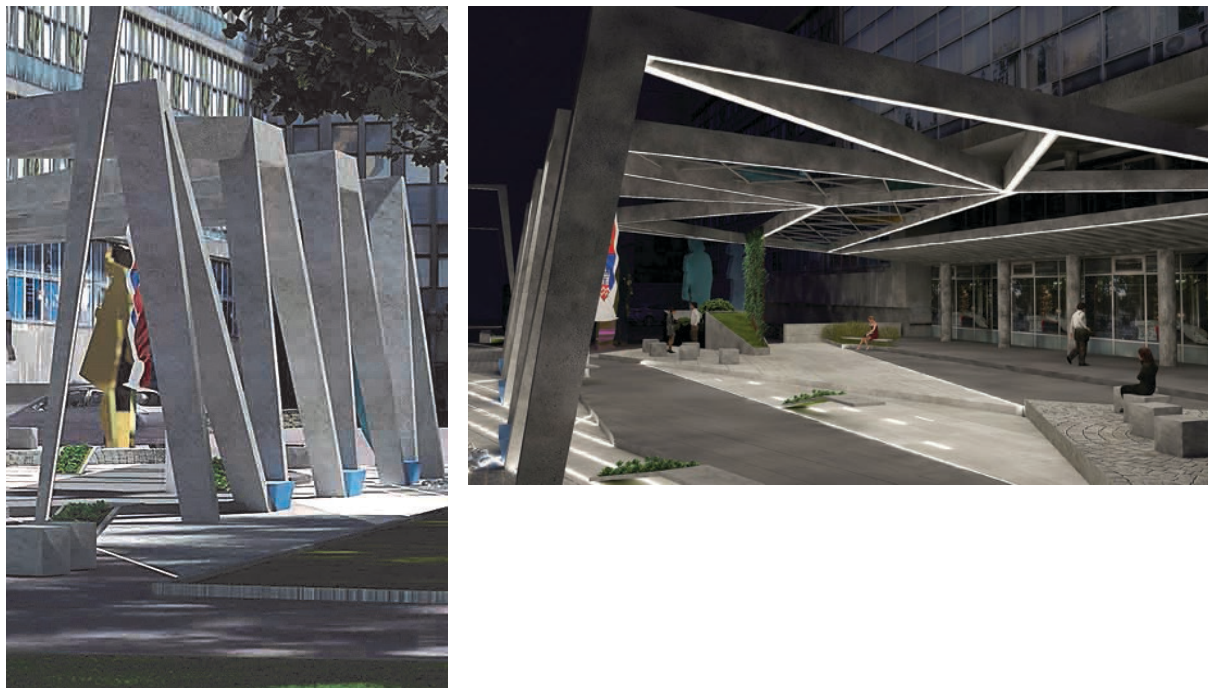
Na Mašinskom fakultetu studenti se obrazuju na 24 katedre, među kojima su vazduhoplovstvo, termotehnika, hidroenergetika, motori, železničko mašinstvo, brodarstvo i još nekolicina srodnih usmerenja. Za početak rada veoma je važno imati u glavi (makar) ideju o tome šta je simbol prostora kojim se bavim. Vrlo svesno sam izbegla da tražim bukvalnu simboliku i fakultetske prostore predstavim (pokušajem) ujedinjenog oblika za sve moguće smerove i samim tim upadnem u zamku usitnjavanja i razvodnjavanja ideje.

*Oblici koje posmatramo plove kao nebeska tela po mentalnom svemiru.*²⁷

U navedenom razmišljanju prepoznajem upravo to kako i ja vidim stvari kojima se inspirišem. Odluka o tome šta će biti rešenje do konačnog, svodi se na, slikovito rečeno, biranje šta ću od sopstvenih ideja „upecati u mentalnom svemiru“. Prostor Mašinskog fakulteta, koji sam dugo promišljala, stalno sam dovodila u vezu sa nebom, kaleidoskopom i ljuljaškama (podsvesna veza sa vazduhoplovstvom). Formu **nadstrešnice**, koju od početka vrlo jasno vidim kao osnovni element oblikovanja ovog prostora, postavila sam na nosače za čiji oblik su inspiracija ljuljaške. Zakošenih elemenata, spojenih horizontalama obloženim gumom u plavoj boji, pozicionirane su na mestu klupa uz pešački prolaz dok

27 Stevanović, Milica, *Perspektiva težinskih polja i druge teme*, Beograd, Biblioteka Profemina, B92,1999, 100.

su ujedno i nosači (stubovi) koji nose betonsku konstrukciju. Površine nadstrešnice delimično su zatvorene staklom u boji, a inspiracija je kaleidoskop, čije geometrijske forme prenosim u većoj ili manjoj meri na svaku od navedenih lokacija.

52. Predlog rešenja, detalj konstrukcije nadstrešnice sa klupama, 53. Predlog rešenja, noćni ambijent

Ljuljaške, nebeske stolice bio je naziv za formu u radu kada sam pokušavala da ih definišem prilikom modelovanja. Tako konstruisana, ujedno je i granica i trodelna kapija za ulaz u prostor fakulteta.

Klupe unutar platoa postavljene su pod uglom u odnosu na pravolinijski ulaz, najviše ka lepom pogledu na ulicu i trotoar. Iako je ulaz u fakultet postavljen simetrično u odnosu na trotoar, iz ugla posmatrača koji je leđima okrenut ulazu pogled nalevo je nekako zanimljiviji, čistiji, prozračniji i time prihvatljiviji. To je definisalo i poziciju rotiranih klupa.

Nekoliko različitih oblika klupa i betonskih kocaka, koje se kao element ponavljaju u svim rešenjima, pozicije su za sedenje, ali po prirodi stvari svaka denivelacija terena može poslužiti u istu svrhu, pa sam se udvajanjem visine stepenika trudila da postignem dvojaku funkciju denivelacije. U rešenjima su površine, gde god je to bilo moguće, deljene na denivelisana polja, uz obavezne rampe.

Popločavanje je u sivim tonovima granitnih ploča i kocaka različitih dimenzija, kojima se naglašava dijagonala platoa i površina platoa širi preko trotoara do zelenih površina. Promena u parteru najavljuje pešacima dešavanje u neposrednoj blizini, a noćni prizor je atraktivan zbog igre svetlosnih traka koje dele različito popločane površine.

54. Predlog rešenja, frontalni izgled

55. Predlog rešenja, ortogonalni prikaz

Zid, maska, ograda

Svako od navedenih rešenja karakteriše minimalna intervencija (uglavnom je nema uopšte) na postojećim objektima i pripadajućim prostorima parkinga. U slučaju Mašinskog fakulteta, veliki parking sa obe strane ulaza maskiran je zidovima visine tri metra, postavljenim pod uglom u odnosu na pravac kretanja pešaka, i za njih su predviđeni slikani segmenti, koji se u određenom trenutku, tokom hodanja, stapaju u jedinstvenu sliku. Ovako pozicionirani zidovi u dovoljnoj meri zaklanjaju parking prostor, a istovremeno ne remete putanju pešaka, korisnu površinu parkinga niti sprečavaju vizure prema različitim pravcima ulice. **Čuvarkuća** se ponavlja kroz sva rešenja u nekoliko oblika, pre svega u originalnom, kao biljka zasađena na zakošenim površinama klupa, ali i kao stilizacija zidne slike na zakošenim zidovima. U novoformiranom postolju za **zeleni vertikalni zid** od bršljana podloga je takođe pokrivena čuvarkućama.

56. Predlog rešenja, prilaz ulazu sa zidovima oslikanim motivom čuvarkuće

57. Predlog rešenja, pogled sa parkinga Mašinskog fakulteta

58. Predlog rešenja, četiri figure

59. Predlog rešenja, figure sa desne strane ulaza u Mašinski fakultet

Figura

Svaki od spoljnih ambijenata upotpunjen je figurama raspoređenim u zavisnosti od ideje koja karakteriše svaki fakultet ponaosob. Mašinski fakultet sam sagledala kao prostor sa obodno pozicioniranim figurama u stavu neusiljenog razgovora. Prethodilo je obimno analiziranje i probe u modelu sa različitim veličinama. Ograničavajući faktor je bila nadstrešnica koja dimenzijom ne dozvoljava prostiranje uvis. U konačnoj poziciji u parternom sagledavanju figure su relativno daleko jedna od druge. Nasuprot tome, sagledavanje iz ugla pešaka, koje često zanemaruje zbog zavodljive geometrije ortogonalnih rešenja osnova, iščitava kao skup ljudi zatečen u živom razgovoru. Konačna veličina figura je 530 cm. Ideja da budu sagledive iz daljine učvrstila me je u odluci da ih definišem do navedenih dimenzija. Debljina koju dozvoljava konstrukcija, oko 20 cm, ostavlja veliki prostor za „disanje“, a grupe od po četiri figure sa svake strane ulaza, na površini parking prostora, kao čuvari, umesto klasičnih kariatida koje su ukrašavale prilaze u hramove, obeležavaju i naglašavaju prilaz fakultetu. U procesu istraživanja materijalizacije, odluka o primeni reflektujućih, sjajnih bojenih površina u najvećoj meri je zavisila od toga šta se i na koji način reflektuje na određenoj površini. Igra krošnji i lišća na figurama najbližim pešačkoj trasi bila je odlučujuća da se upravo te figure materijalizuju u sjajnom bojenom čeliku. Zbog većeg broja figura (4 + 4), smatrala sam da je materijalizacija u identičnom, sjajnom čeliku suvišna i figure su, prema svom položaju, rešene u nekoliko različitih materijala i boja – mat i sjajni bojeni čelik u bojama ceruleum plava, kobalt zelena, boja čistog čelika visokog sjaja, oker zlatna i ružičasta.

Filozofski fakultet

Filozofski fakultet Beogradskog univerziteta nalazi se u Čika Ljubinoj ulici 18, ali je svojom pozicijom u suštini lociran na trgu koji je poznat kao Plato kod Filozofskog. Plato je sa dve strane oivičen zgradom Filozofskog fakulteta, sa treće zgradom Rektorata, a sa četvrte strane je slobodan prema Studentskom trgu. Zgrada Filozofskog fakulteta, projekat arhitekta Svetislava Ličine, oblika je ćiriličnog slova G, definisana sa strane Čika Ljubine ulice slobodnim prizemljem. Vizura koja je vidljiva sa raskršća Čika Ljubine i Knez Mihailove ulice do Studentskog trga i dalje, do Prirodno-matematičkog fakulteta, činila mi se veoma značajnom i u rešenju kojim sam se bavila bilo mi je važno da je u najvećoj mogućoj meri zadržim ili još više naglasim. Filozofski fakultet je zbog svoje pozicije, ali i sadržaja bio poseban izazov. Pre svega, već pomenuta vizura bila je prvi od nekoliko važnih faktora oblikovanja, slede ostaci arheoloških iskopina u vidu termi, a denivelacija prema Vasinoj ulici dala je šansu da se poigram sa različitim nivoima u karakteru postojeće podele na ravne površi i stepenišni prostor platoa. Posmatranje radi istraživanja i ovde je bilo slojevito i trajalo je dugo, u različita doba dana i večeri i u svim godišnjim dobima. Pogled iz Vasine ulice je očekivan, širok i bez iznenađenja, ali onaj iz Čika Ljubine ulice je intrigantan jer, ispod tog niskog plafona, obećava svojom svetlošću posle tmine prolaza, i želela sam da svakako zadržim te vizure i obojenost koju već poseduje.

60. Filozofski fakultet, prilaz iz Čika Ljubine ulice, postojeće stanje

61. Filozofski fakultet, pogled iz Čika Ljubine ulice, postojeće stanje

Lice i naličje objekta

U slučaju Filozofskog fakulteta, ulaz nije u velikoj meri naglašen. Na srednjem nivou platoa postoji dograđen vetrobran, mali i neupadljiv, i u rešenju je naglašen pozicijama lampi koje dominiraju svojom vertikalom, jarbolima, klupama i igrom popločavanja različitim teksturama u parteru.

Filozofski plato ima, za razliku od ostalih fakulteta, sadržaje koji oblikovanje čine kompleksnijim. Na njemu se nalazi skulptura Petra Petrovića Njegoša, vajara Stojana Sretenovića, visine je 260 cm i postavljena je na podest od granitnog kamena, u neposrednoj blizini arheoloških iskopina. Koncept predloženog rešenja podrazumeva otkopavanje arheološkog nalazišta, koje je davne 1972. godine otkopano, fotografisano, zabeleženo i potom zakopano. *Svakoga dana neki grad gubi deo svoje prošlosti – predstavu iz sopstvenog sećanja i sećanja sadašnjih i budućih žitelja. Prevremenim razaranjem bilo koje stare zgrade osiromašuje se grad, nezavisno od toga da li će arhitektonske vrednosti njenog naslednika biti savremenije (možda i privremeno) u svom okruženju. Nepažljiv gubitak starih građevina gubitak je kolektivnog sećanja grada, a kada se one zamene bezosećajnim intervencijama, to je čin agresije prema našim precima i graditeljima koji su bili pre nas. Naša nesposobnost ili nepripremljenost da priznamo kvalitet ili potencijal postojećih struktura u gradovima, da ih sačuvamo, obnovimo ili transformišemo, znači da ne poštujemo zajedničko nasleđe i nemamo poverenja u prostor i sebe kao arhitekta-jedinke koje su se opredelile da rade sa prostorom.*²⁸

Boravak u Solunu i način na koji je arheološko nasleđe tamo sačuvano i prezentovano učvrstili su me u ideji da je neophodno ovako dragocen sadržaj lokacije izložiti javnosti na uvid, i to je postala okosnica čitavog rešenja. U predlogu je površina arheoloških iskopina otvorena u vidu trapeza, postavljena pod staklo i time oslobođena za posmatranje, ali i nesmetanu pešačku komunikaciju. Posebnim osvetljenjem obodno duž zidova iskopina, u noćnom ambijentu, arheološko nalazište postaje nov ambijentalni element, koji u velikoj meri menja sliku prostora platoa. Čelični nosači staklenog rastera konstruktivno prihvataju i težinu kamenih klupa raspoređenih u ortogonalnom poretku. Zbog lokacije nalazišta, predlogom je predviđeno izmeštanje skulpture Petra Petrovića Njegoša (na površinu Studentskog trga, ispred ulaza u Rektorat) iz nekoliko razloga, od kojih se kao najvažniji izdvaja činjenica da je postamentom koji zauzima veliku površinu sprečeno otkopavanje nalazišta. Subjektivni sud o nesumnjivoj potrebi da skulptura ostane u blizini Rektorata, ali i o boljim pozicijama za istu potkrepljen je anketiranjem prolaznika i kolega iz struke. Mural Vlade Veličkovića karakteriše prostor Platoa i on je u novom predlogu u potpunosti zadržan u svom originalnom izgledu.

Ozelenjavanje platoa je sa postojećih horizontalnih površina preneto na slobodne vertikale zidova zgrade Rektorata, na dve pozicije između niza prozora, čime se povezuje i naglašava vertikala stojećih figura. Ukoliko sam u prilici da utičem na oblikovanje prostora, bilo to enterijersko bilo eksterijersko rešenje, uvek ću posegnuti za onim koje ističe vertikale

28 Serafimovski, Daniel, zbornik radova *Spektakl, grad, identitet*, Yustat, Beograd 1996, 48.

62. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, ortogonalni prikaz

i ritam senki koje je od njih moguće dobiti. Horizontalne zelene površine prekrivene su čuvarukama i korom drveta i na njima su mestimično postavljene kamene kocke za sedenje.

Nakon analize arhitektonskog okvira, zaključila sam da će figure većih razmera u potpunosti ispuniti prostor, da će igra senki dodatno obogatiti horizontalnu površ platoa i u ovom slučaju se od nadstrešnice odustalo.

Figure su postavljene na pozicijama koje, kao i u slučaju Mašinskog fakulteta, dobijaju ulogu „čuvara“. Dve figure mladića i devojke, najbliže Vasinoj ulici, smeštene su na zelenoj površini, pokrivenoj korom drveta i zasađenim čuvarukama. Odluku o prošupljivanju figura preispitivala sam na svakoj poziciji pojedinačno, u traganju za optimalnim rešenjem, dobrim sagledavanjem i najjačim doprinosom celokupnom ambijentu. U novonastalom rešenju platoa zadržani su svi postojeći nivoi, promenjene geometrije isključivo zbog proširivanja površine arheološke iskopine. Namera je da se zadrži ili formira što više površina za sedenje i stepenišni prostor je na pojedinim mestima formiran dvostrukom stepenišnom visinom. Tri sedeće figure, smeštene na stepeništu prema Vasinoj ulici, definisane su u tri boje materijala – zlatnoj, srebrnoj i bronzanoj. Asocijacija na Grčke olimpijske igre došla je kao sled povezivanja sa grčkim Aristotel univerzitetom, ali i kao veza sa obojenošću kompletnog prostora toplim bojama kamena kojim je obložena fasada fakulteta. Visoki sjaj poliranog čelika je u funkciji reflektovanja svih površina, igre refleksije svetlosti i odraza prolaznika.

Upravo kao što mreža u ruci uz pažljivo rukovanje hvata udaljenog leptira, tako i stavljanje u okvir privlači udaljenu scenu, uvodeći je u ambijent našeg neposrednog okruženja time što izdvaja, što navodi na sagledavanje detalja, privlači našu pažnju na detalj činom preklapanja tog detalja mrežom.²⁹

29 Cullen, Gordon, *Gradski pejzaž*, Bor, Štamparsko-izdavačko preduzeće Bakar, 1971, 39.

Na platou, na koti ulaza u fakultet, pozicionirane su tri stojeće figure u plavim tonovima, kojima sam tražila vezu sa muralom na zidu, ali i kao odgovor na tople tonove i jake kontraste fasade Rektorata. Svih osam figura unutar platoa ograničenog objektom postavljeno je u pravcu delimično ili u potpunosti upravnom na Vasinu ulicu iz vrlo jasnog ubeđenja da pogled i vizure ne smeju ničim biti ometeni. Veza sa prolazom i pogledom iz Čika Ljubine ulice naglašena je i na ovaj način, jer se ispod plafona prvog sprata objekta, odnosno prolaza kroz koji pešak mora da se kreće, uspostavlja igra vertikalna (ispred i iza) u različitim bojama metala i u naslućivanju nastavka dešavanja počev iz Čika Ljubine ulice povezuje u celinu, konačni skup od deset figura.

Visina figura varira od pozicije i položaja figure. Stojeće figure uz Vasinu ulicu visine su oko 720 cm, sedeće figure oko 485 cm, a figure na poziciji Čika Ljubine ulice 780 cm.

„Čuvari“ iz Čika Ljubine ulice figure su devojke i mladića. Figura devojke je od betona, bojena u fragmentima pejzaža slike „Ohrid“, dok je figura mladića definisana kao kontura od sjajnog, poliranog metala u transparentnoj crvenoj boji. Fasada Filozofskog fakulteta svojim toplim tonovima čini koloritnu celinu sa figurama koje su smeštene na trougaonu površinu, obloženu korom drveta i čuvarkućama. Obodno, „prosute“ su betonske kocke za sedenje, u nepravilnom rasteru. Igra smene boja od zlatnožutih i crvenih, preko boja medalja – zlatne, srebrne i bronzane – do plavih tonova tri muške figure pred prolazom prema Čika Ljubinoj ulici završava se šarenom figurom i crvenom konturom muške figure. Od velikog značaja mi je bio koloritni niz, jer se dobrim delom, u nivou pogleda pešaka, uočava samo vertikalna smena toplih do hladnih i ponovo toplih tonova. O simbolici boja pisano je u poglavlju *Elementi oblikovanja*, ali u slučaju Filozofskog fakulteta želim naročito da istaknem nameru da ovaj plato najviše bude povezan sa suncem i toplim tonovima spektra boja.

Popločanje je definisano u pet tonova granitnih ploča i kocaka (antracit sivo, svetlosivo, prirodna boja belog kamena, granitne kocke od sivog i belog kamena) i postavljeno u rasteru koji naglašava zakošene putanje u odnosu na ortogonalni pravac jednostavnog oblika platoa. Ovo je rešenje nastalo isključivo iz potrebe da se putanja pešaka zbog trapezoidnog oblika arheološkog nalazišta i stepeništa koje ga prati skrajne i usmeri prema ulazu u fakultet. Suticanje različitih površina popločavanja naglašeno je svetlosnim LED trakama u nameri da noćni ambijent promeni karakter platoa i poprimi drugačiji izgled od očekivanog dnevnog prizora. Arheološke iskopine su prema rešenju osvetljene obodno, duž vertikalnih zidova i dodatni su ambijentalni element. Vertikalna rasveta koja prati liniju podnog rastera istog je oblika kao i rasveta osmišljena za Aristotel univerzitet u Solunu, od prohromskih kutija, četvrtastog preseka i dugačkih segmenata LED lampe, zaštićene bočnim flahom od mogućih oštećenja. Predlog za oblikovanje ulične rasvete rezultat je namere da se u pravilnom ritmu belih linija naglase dijagonalne putanje i ortogonalno orijentisan prostor preseče. Inspiracija je bila koncertna dvorana u Solunu. Želela sam da na plato prenesem atmosferu tog prostora, belinu i svetlost koja tamo postoji u različita doba dana i u različitim vremenskim prilikama. Na otvorenim prostorima vertikalne zelene površine su lepa, složena (u masi) podloga za isticanje elemenata koji su sastavni deo svakog rešenja. U slučaju Filozofskog fakulteta, zidne površine fasade Rektorata, u

delu koji je bez prozorskih otvora, naglašene su vertikale na dve pozicije i u sagledavanju platoa, postavljene figure (pune i šuplje) sa postojećim muralom čine promenljivu kompoziciju u zavisnosti od pozicije sagledavanja.

Plato pamti vreme koncerata i stepenište je delimično udvojenih visina, u funkciji moguće otvorene scene koja bi mogla da ponovo zaživi na ovoj lokaciji, kako bi publika mogla da se u većem broju smesti obodno uz zastakljeno arheološko nalazište. Denivelacija terena od oko 200 cm, iz pravca Čika Ljubine prema Vasinoj ulici, rešena je u nivoima, po prvobitnom projektu i dodatom rampom postavljenom obodno uz plato, uz zgradu Rektorata.

63. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, pogled iz Vasine ulice

64. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, pogled iz Vasine ulice, drugi ugao

65. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, prikaz dnevnog ambijenta

66. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, pogled na tri figure na stepeništu

67. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, prikaz noćnog ambijenta

68. Predlog rešenja, pogled na mural Vlade Veličkovića

69. Predlog rešenja, pogled iz Čika Ljubine ulice

Aristotel univerzitet u Solunu, Grčka

Aristotel univerzitet u Solunu kompleks je od jedanaest fakulteta. Čine ga Teološki fakultet, Filozofski fakultet, Fakultet prirodnih nauka, Pravni fakultet, Fakultet ekonomskih i političkih nauka, Medicinski fakultet, Inženjerski fakultet, Fakultet ekonomskih nauka, Učiteljski fakultet, Fakultet za fizičko obrazovanje i nauku o sportu i Fakultet za poljoprivredu, šumarstvo i ekologiju.

70. Aristotel univerzitet, Solun, postojeće stanje

71. Aristotel univerzitet, pogled iz Egnatia ulice, postojeće stanje

Oblikovanje ulaza u kompleks različitih fakulteta bio je složen zadatak koji je, povratno, uticao i na konačni oblik prostora ispred svih beogradskih fakulteta. Složenost simbolike kojoj sam težila proizašla je iz asocijacije na grčku mitologiju i uticala je na oblikovanje figura koje karakterišu svaki od obrađivanih prostora. Postavljene na ulazu u kompleks, po uzoru na skulpture grčkih hramova, simbolišu veličinu mladog čoveka, studenta nakon završetka studija. Aristotel univerzitet ima ulaz prema administrativnoj centralnoj zgradi iz bočne ulice, vrlo lepo uređen, sa širokim prilazom i stepeništem, skulpturama, zelenilom i po svemu ima elemente koji su vrlo skladno pozicionirani. Ideja o oblikovanju novog ulaza zapravo je nastala nakon detaljnog analiziranja prostora, ulaza

u kompleks iz više pravaca i konačnog sagledavanja situacije ispostavilo se da je prolaz iz Egnatia ulice u suštini vrlo frekventan. Kroz malu kapiju, praktično nevidljivu, prolazi se do administrativne zgrade i dalje u kompleks. Egnatia ulica je široka saobraćajnica, sa više traka u oba smera i smatrala sam da je od značaja posebno naglasiti ulaz, najpre otvaranjem ograde i formiranjem širokog stepeništa sa pratećim rampama. Plato, koji je prvenstveno služio kao parking prostor zaposlenima, stepenišnim krakom i rampom je povezan sa administrativnom zgradom i oni su u novom rešenju zadržani. Gledano iz pravca novog ulaza, desno je pozicionirana zgrada za održavanje ceremonija, ispred koje se svršeni studenti, nakon dobijanja diplome, fotografišu i proslavljaju završetak studija. Koncept novoformiranog prostora podrazumeva široko stepenište i nekoliko nivoa, koji postupno savladavaju visinu do kote na kojoj je ulaz u administrativnu zgradu. Plato ispred ulaza i banke pored zamišljen je sa nadstrešnicom u nagibu koji je paralelan zakošenim ravnima fasade zgrade za ceremoniju. Najpre ovde, na Aristotel univerzitetu, nadstrešnica je bila neophodna zbog podneblja i zamišljena je obrasla puzavicom. Front prema ulici je rešenjem zatvoren zakošenim zidnim platnima na kojima su grafiti, stilizovani segmenti slika i dugačkim nizom čempresa i palmi. Naspram zgrade za ceremoniju formirano je novo stepenište, koje je ujedno i prostor za sedenje za posetioce koji dođu da uveličaju ceremoniju diplomiranja. Popločavanje kompletne površine zamišljeno u radialno pruženim pravcima, naizmenično u svetlim i tamnim tonovima granitne keramike, razdvojeno je trakama LED rasvete. Posebna pažnja posvećena je figurama koje su pozicionirane na liniji ulaza, na kojoj je i pravac pružanja nadstrešnice. U odnosu na visinu okolnih elemenata, primerenije je bilo formiranje grupe sedećih figura različite materijalizacije, prohrom, bojeni čelik u mat beloj boji, slikana betonska figura i na kraju niza ponovo figura u bojenom čeliku u visokom sjaju. Ovakvom formacijom dodatno se reflektuju zelene površine rastinja i odrazi prolaznika.

Postojeće parkiralište je izmešteno na zelenu površinu sa zadržanim pozicijama velikih stabala palme i listopadnog drveća. Zadržana mesta za parkiranje su u neposrednoj blizini ulaza, kao i obodno uz ogradu kompleksa. Poštujući postojeću organizaciju prostora i potrebu za određenim brojem parking mesta, omogućen je prolaz kolima, ali je definisan karakterom tzv. integrisanih ulica, čija je osnovna karakteristika otežan kolski saobraćaj intervencijama u prostoru u korist pešačkog kretanja. Centralno postavljene lampe u razmaku su od po 250 cm, dovoljno razmaknute za nesmetan prolaz automobila, ali u rasteru koji sugerise pravac kretanja na etažu ulaza u centralnu administrativnu zgradu fakulteta. Novoformirani plato ispred zgrade za održavanje ceremonija pogodan je za još jedan akcenat u prostoru. S obzirom na mogućnost sagledavanja sa velike distance, stojeća figura postaje reper u prostoru koji bi veličinom privukao pažnju kao ustanovljen simbol obeležja. Pozicija figure je simbolično orijentisana prema istoku i moru, u materijalizaciji definisana u čeliku visokog sjaja transparentno plave boje.

72. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, detalj ograde/zida

73. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, prikaz ptičja perspektiva

74. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, ulaz

75. Predlog rešenja, pogled sa platoa

76. Predlog rešenja, figure, detalj

77. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, pogled sa parkinga

78. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, noćni prikaz

Fakultet primenjenih umetnosti

Fakultet primenjenih umetnosti nalazi se u podnožju Ulice kralja Petra i teško je uočljiv iz susednih ulica kojima mu se može prići. Prva ideja u vezi sa oblikovanjem otvorenog prostora ovog fakulteta bila je postavljanje repera sagledivih iz udaljenih tačaka. Stojeće (tri) figure u poretku ovaj objekat čine uočljivim iako se figure ne sagledavaju više od polovine ukupne visine, s obzirom na zidanu ogradu između ovog fakulteta i Konaka kneginje Ljubice. Četvrta figura smeštena je tik uz zid fakulteta, u stavu raskoraka, to jest koraka prema izlazu, remeteći delimično putanju pešaka i time se namećući pozicijom koja privlači pažnju. Atraktivnost tako pozicionirane figure ne bi trebalo da ostavi ravnodušnim prolaznika, a za upućene predstavlja najavu da su na pravom mestu. Popločavanje kao i na ostalim primerima, izlazi u prostor i zajedno sa stojećom figurom najavljuje ulaz u fakultet. Fakultet primenjenih umetnosti je, osim što je matični fakultet doktorskih studija, odabran i zbog svoje pozicije prema uličnom frontu i izazovu da se osmišljenim elementima odgovori u duhu ideje, primenjene i proverene na prethodnim primerima. Ulaz u zgradu fakulteta ničim nije naročito naznačen i dvorište kroz koje se prolazi pre asocira na neki privatni objekat. Utoliko bi zid od opeke koji deli dve parcele bio idealna površina za atraktivnu otvorenu galeriju, to jest promenljivu izložbenu postavku studentskih radova. Zamišljena je u vidu kutijastih ramova smeštenih između dve staklene površine, od kojih prva štiti postojeći zid a druga, mobilna, štiti postavku. Prostor između natkriven je betonskim elementom koji sa donje strane ima postavljenu LED rasvetu kojom su radovi osvetljeni, ali i potencirana reljefna površina zida od opeke, što je dodatni ambijentalni element. Postojeći nivoi su ovim rešenjem zadržani, delimično promenjenih odnosa površina i popločani u nekoliko različitih tekstura (antracit sivi granit, svetlosivi granit, bela i šarena granitna kocka). Središnji deo je u blagoj denivelaciji namenjenoj centralno postavljenoj postavci kako bi časovi crtanja i slikanja mogli da se realizuju i napolju. Elementi za sedenje su drvene klupe trapezoidnog preseka i drvene kocke raspoređene nasumično po čitavoj površini dvorišta. Nadstrešnica je u vidu geometrijski stilizovanog lista, formirana iz tri elementa u tri boje sa delimično zastakljenim površinama. Logo Univerziteta umetnosti i pojedinačnih pripadajućih fakulteta inspiracija je za oblik nadstrešnica, pozicioniranih iznad centralnog dela dvorišta.

79. FPU, postojeće stanje

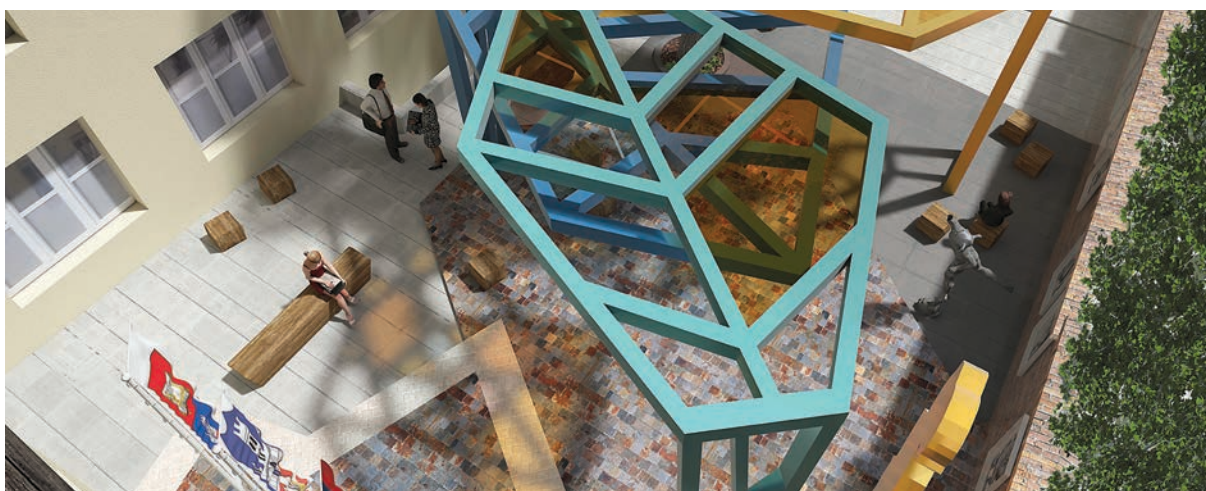
80. Predlog rešenja, FPU, dnevni ambijent

81. Predlog rešenja, FPU, noćni ambijent

82. Predlog rešenja, ptičja perspektiva

83. Predlog rešenja, ptičja perspektiva

84. Predlog rešenja, pogled iz dvorišta, ka ulazu

Fakultet muzičkih umetnosti

Fakultet muzičkih umetnosti lociran je u parku Manjež, „leđima“ uz Jugoslovensko dramsko pozorište, na adresi Kralja Milana 50. Zgrada sa tri etaže i fasadom bez ukrasa, osim kasnije dograđenog ulaza, bez ikakvih je naznaka da je na toj poziciji važna ustanova. Veliki kružni plato na pripadajućem terenu i terasasto formirani nivoi zapuštenih betonskih površina sa iscrtanim grafitima karakterišu okruženje fakulteta.

85. FMU, postojeće stanje

Prilikom snimanja terena iz jedne od prostorija fakulteta čula se operna arija koja je od tog trenutka obojila kompletan prostor. Snažan poriv da sve zaustavim, sednem i slušam muziku bio je okidač za ideju koja je na kraju definisala oblikovanje ovog prostora. Teren uz fasadu fakulteta natkriven je nadstrešnicom, ispod koje su postavljeni elementi za sedenje u vidu gumenih lopti. Promena mobilijara usledila je usled asocijacije na notni sistem, a njegove boje asocijacija su na matematiku, koju vezujem za muziku, i zbog toga, kao osnov svega, tri osnovne boje (crveno, plavo i žuto). Predviđeno je da nadstrešnice budu obojene u mat belu boju kako bi što manje remetile prirodu parka u čijem se okruženju fakultet nalazi. U dve od tri osnovne boje zamišljene su figure blisko uz ulaz fakulteta – jedna sedeća ženska figura sa desne strane, u kontrastu sa zelenim lišćem puzavice u pozadini i figura levo od ulaza, u plavoj boji, ispod krošnje, u stavu zamišljene osobe koja sedi. Dve figure bliže pešačkoj stazi, u poluležećem stavu, jedna smeštena na travnatu površinu tik uz plato i druga, prošupljena, koja polovi stepenište na dve strane i ostavlja mogućnost pešacima da se prođe pored i kroz nju.

86. Predlog rešenja, FMU, ptičja perspektiva

87. Predlog rešenja FMU prilaz iz Resavske ulice

88. Predlog rešenja, FMU, prilaz iz parka Manjež

89. Predlog rešenja, FMU, detalj platoa i nadstrešnice

90. Predlog rešenja, FMU, detalj figure

91. Predlog rešenja, FMU, noćni prikaz

Radialna konstrukcija druge nadstrešnice ima dvojaku ulogu da obuhvati i prostor pešačke trase i time formira tunel ozelenjen puzavicama, za čiju formu je asocijacija na prostiranje zvuka u prostoru. Druga funkcija je naglašavanje površine kružnog platoa gde kao kulise, upotpunjuju pozornicu na otvorenom. Umetnički fakulteti imaju godišnje izložbe radova i ovaj prostor bi mogao da zaživi i kao letnja, odnosno pozornica diplomaca koji bi mogli održavanjem završnih ispitnih koncerata da ožive kulturnu scenu grada.

Prilaz Fakultetu muzičkih umetnosti najavljuju ukoso postavljeni zidovi, koji se u toj formi pojavljuju i na Mašinskom fakultetu i Aristotel univerzitetu. Zakošene pozicije ne ometaju pogled pešaka, a muralima koji se u varijacijama ponavljaju na svakom fakultetu prolaznicima najavljuju dešavanje.

ZAKLJUČAK

Jedinstvo u oblikovanju

Pet beogradskih fakulteta odabranih prvenstveno zbog različitih pozicija u odnosu na pešačke trase objedinjeni su u oblikovanju zajedničkim elementima. Ovim rešenjima obuhvaćene su različite pozicije, počev od otvorenog, geometrijski pravilnog platoa ispred Mašinskog fakulteta, pravougaonog platoa dvostrano zatvorene površine Učiteljskog fakulteta, sa tri strane zatvorenog platoa Filozofskog fakulteta, otvorene, široke vizure Fakulteta muzičke umetnosti i potpuno zatvorenog, unutrašnjeg dvorišta Fakulteta primenjenih umetnosti. Aristotel univerzitet u Solunu sa svojim platoom uz prometnu saobraćajnicu šesti je primer varijeteta oblikovanja i na svakom od njih svi elementi oblikovanja su našli svoje logično mesto i atraktivnu poziciju.

Rezultati ovog rada ukazuju na univerzalnost primene oblikovanja na sve ostale beogradske fakultete, ali i šire, s obzirom na to da su u radu ispitane različite pozicije i time u celosti pokriveni mogući varijeteti ulaza u fakultete.

Sagledavanje otvorenih prostora fakulteta kao poligona za intervenciju i markiranje kroz ličnu umetničku poetiku za cilj imaju ukazivanje na vrednosti i potencijal glavnog grada i preko pozicije fakulteta Beogradskog univerziteta i Univerziteta umetnosti. Višeslojnost formiranja ambijentalnih celina na ovaj način ogleda se u eksploataciji prostora od strane različitih korisnika tokom različitih perioda dana i večeri, kao i godišnjih doba. Studenti su najbrojniji korisnici prostora ispred fakulteta u toku radnog vremena i aktivnosti na fakultetu. Žitelji okolnih blokova koriste otvorene prostore fakulteta – s obzirom na to da je najveći broj fakulteta skoncentrisan upravo u samom središtu grada – u popodnevnim časovima, ali i u danima vikenda i praznika. To što se u širem centru grada nalazi najveći broj fakulteta ove novoformirane prostora svrstava u atraktivne sadržaje koji nadopunjuju gradsku otvorenu scenu. Činjenica da se radi o prostorima fakulteta, institucijama važnim za svaki grad, svrstava markirane otvorene prostore u grupu turistički važnih punktova grada.

Očekivani rezultati istraživanja

Tema oblikovanja otvorenih ambijentalnih celina nije nova i mnoga suuspešna rešenja upotpunila slike gradova i postala zaštitni znak istih. Istraživanje postojećih rešenja na sličnu temu doprinelo je definisanju i fokusiranju na konkretna rešenja koja je moguće primeniti na navedenim lokacijama. Izlaganjem idejnih rešenja karakterističnih odabranih lokacija

fakulteta u vidu trodimenzionalnih prikaza, kao i tekstualnim prilogom koji analizira sve segmente oblikovanja, lokacije koje su predmet ovog rada privući će veću pažnju. Ekonomska isplativost i mogućnost relativno brze realizacije rešenja idu u prilog tome da je moguće pokrenuti aktivnosti u pravcu realizacije obraćanjem relevantnim institucijama sa idejom da se ovakav i slični projekti uzmu u razmatranje. Istraživanje obima posla sa svim varijetetima koje različite lokacije uslovljavaju može biti olakšavajući model za ovakve i slične intervencije u prostoru, s obzirom na to da određene inicijative na nivou opština postoje, pa je rad na temu intervencije u prostoru sa elementima koji su navedeni inspirativan utoliko što je univerzalan i relativno lako primenljiv, i pored različitosti uslova lokacija i okruženja.

Metode primenjene u istraživanju

Prikupljanje literature iz oblasti koja se ovim radom razmatra je teorijska metoda, neophodna zbog sublimacije iskustava i zaključaka autora o ovakvim i sličnim temama. Analiza postignutih rezultata na temu atraktivnosti prostora, privlačnih i odbojnih sadržaja, potreba i zadovoljstava korisnika našeg podneblja od velike je važnosti zbog specifičnosti sredine u kojoj se nalazimo i oprečnih i povremeno teško razumljivih rezultata uslovljenih kulturom sredine u podneblju. Anketiranje korisnika prostora, podeljenih prema načinu korišćenja prostora (studenti, slučajni prolaznici, žitelji lokacija bliskih onoj koja se u radu obrađuje), značajno je kako bi se sublimacijom potvrdile, odnosno opovrgle početne postavke i u odnosu na njih korigovali predlozi za rešenja navedenih prostora.

Metoda praćenja eksploatacije navedenih prostora u realnim vremenskim okvirima daje kvalitetne rezultate i smernice u pravcu mogućih intervencija.

Osim navedenih, metoda analize, opservacije, metoda eksperimentisanja u okvirima kreativnog procesa oblikovanja ključne su u pravcu konačne metode sinteze svih elemenata u procesu oblikovanja i definisanja navedenih prostora.

Umetničko-istraživački doprinos

Ovaj rad obimom obuhvata elemente urbanog dizajna, murale i instalacije u prostoru, elemente pejzažnog enterijera, kao i definisanje ambijentalnih celina upotrebom posebnih svetlosnih efekata. Svojim sadržajem rad treba da predstavi sublimirana rešenja određena profesionalnom orijentacijom i paralelnom aktivnošću u obema oblastima kojima se bavim. Poštujući pravila oblikovanja otvorenih prostora i sledeći ličnu poetiku u radu, umetničko-istraživački doprinos je, pre svega, u usmeravanju pažnje na gradski potencijal zanemarenih pozicija značajnih institucija, fakulteta Beogradskog univerziteta i Univerziteta umetnosti, u naglašavanju relacija navedenih institucija i njihovih korisnika, ali i korisnika gradske otvorene mreže pešačkih tokova, kao i davanje predloga (smernica) za moguće rešenje oblikovanja. Markiranje otvorenih pretprostora fakulteta upotpunjuje sadržaje gradskog

jezgra, a njihovo (pre)oblikovanje poboljšava kvalitet prostora za korisnike, dok je predlog vizuelnog identiteta navedenih pretprostora smernica za dalja istraživanja u skladu sa razvojem gradskog jezgra i promenama koje se nužno dešavaju prilikom svake rekonstrukcije i razvoja grada. Izložba radova realizovana u Srećnoj galeriji SKC-a dobila je pažnju javnosti i potvrdu za osnovanu nadu u vezi sa pokretanjem aktivnosti u pravcu realizacije. Ukoliko iz određenih razloga realizacija izostane, značaj bi bio u promociji rada čiji je rezultat osveščivanje stanovništva o značaju obrazovnih institucija, skretanje pažnje na vredne i značajne ustanove, populaciju, ali i, u sadašnjem trenutku zanemarenu, intelektualnu elitu. Rešenja predložena u ovom radu mogu da budu pokretač novih aktivnosti za čiju realizaciju je neophodna saradnja različitih umetničkih struka – na taj način bi se stekli uslovi za prezentaciju i kvalitetnu promociju autora domaće umetničke scene, s obzirom na to da se realizacijom ovakvog rada izlazi u javnost na najubedljiviji način, u otvorene prostore grada, i da se, mnogo bolje nego u zatvorenim galerijskim prostorima, promoviše umetnost domaće umetničke scene. Markiranjem pozicija fakulteta dobijaju se novi orijentiri u prostoru. Definisanjem mogućnosti realizacije predmeta rada otvara se širok dijapazon potencijala prostora koje je moguće umrežiti na sličan način i time upotpuniti sliku grada. Mreža punktova fakulteta obeležena na ovaj način doprineće i turističkim sadržajima grada kao dodatni, inspirativni podsticaj za istraživanje i upoznavanje grada iz jednog drugačijeg ugla. Navedena mreža punktova doprinosi orijentaciji u prostoru, postajući deo „mentalne“ mape. Dobijene putanje mogu biti jedan od alternativnih pravaca obilaska grada i interaktivnih prostora sve prisutnijih u vremenu današnjice, a konkretnim oblikovanjem bi se povećao broj mikroprostora u smislu ambijentalnih celina koje, paralelno sa uvek potrebnim parkovskim i zelenim površinama, obogaćuju prostor grada.

Ipak je osnovni zadatak stvaralaca životnog okruženja da dopru do svoje publike, ne u demokratskom smislu, već emocionalno.³⁰

30 Cullen, Gordon, *Gradski pejzaž*, Bor, Štamparsko-izdavačko preduzeće Bakar, 1971, 16.

LITERATURA

- Asunto, Rozario, *Teorija o lepom u srednjem veku*, Beograd, Književna misao, Srpska književna zadruga, 1975.
- Başlar, Gaston, *Poetika prostora* (prev. Frida Filipović), Čačak, Gradac, 2005.
- Bazik, Dragana, *Relacijski prostor grada*, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, Beograd, 2008.
- Bajec Lazarević, Nada i Maruna, Marija, *Strateški urbani dizajn i kulturna raznolikost*, Beograd, Arhitektonski fakultet u Beogradu, 2009.
- Benevolo, Leonardo, *Grad u istoriji Evrope* (prev. Snežana Milinković), Beograd, Klio, 2004.
- Benjamin, Valter, *Umetničko delo u veku svoje tehničke reprodukcije*, Studije kulture (ured. Jelena Dorđević), Beograd, Službeni glasnik, 2008.
- Bogdanović, Ružica, S., urednik, zbornik radova *Urbani dizajn*, Beograd, 2006.
- Carmona, Matthew, Heath, Tim, Oc, Taner and Tiesdell, Steve, *Public places – Urban places, The Dimension of Urban Design*, Burlington, UK, Architectural Press, 2003.
- Cullen, Gordon, *Gradski pejzaž*, Bor, Štamparsko-izdavačko preduzeće Bakar, 1971.
- Debor, Gi, *Društvo spektakla* (prev. Aleksa Golijanin), Beograd, Anarhija/blok 45, 2003.
- De Oliveira, Nicolas, Oxley, Nicola, Petry, Michael, *Installation Art in the New Millennium (The Empire of the Senses)*, London, Thames & Hudson Ltd., 2003.
- Danilović, Hristić, N., *Urbanistički arhitektonski elementi za obezbeđenje višeg stepena bezbednosti na javnim prostorima* (doktorska disertacija, rukopis, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, 2010)
- Dragičević Šešić, Milena, *Javna i kulturna politika* (priredila), Beograd, Magna Agenda, 2002.
- Dragičević Šešić, Milena i Irena Šentevska, *Urbani spektakl* (priredile), Beograd, Klio, Justat, 2000.
- Dženks, Čarls, *Nova paradigma u arhitekturi* (prev. Marijana Milosavljević), Beograd, Orion art, 2007.
- Đokić, Lidija, *Osvetljenje u arhitekturi*, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, 2007.
- Đokić, Lidija, *Osvetljenje urbanih elemenata i prostora / Harmonija kroz masterplan*, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, 2012.
- Đokić, Vladan i Milić, Vladimir (urednici), *Prestonica Beograd*, Beograd, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Berlage institut, Rotterdam, 2006.
- Fici, Ognjenka, *Dizajn sistema urbanog mobilijara i vizuelnih komunikacija*, Beograd, Građevinska knjiga, 2009.
- Hal, Foster, *Dizajn i zločin* (prev. Goran Vujasinović), biblioteka Ambrozija, knjiga br. 132, Zagreb, VBZ, 2006.
- Holzwardt, Werner, *100 contemporary artist*, London, Taschen, 2009.

- Hwang, Irene, *Verb Natures* (The fifth volume of Actar's boogazine), Barcelona, Actar, 2006.
- Jelenković, Dragan, (urednik), *Projekti vizuelne umetnosti*, Pančevo, Centar za kulturu Pančevo, Galerija savremene umetnosti, 2006.
- Korać, Žarko, *Čovek i grad, osnovi ekološke psihologije*, Beograd, Glas, 1978.
- Lyall, Sutherland, *Designing in the New Landscape*, London, Thames and Hudson, 1997.
- Milanović, M., Mirjana, *Javni prostor poteza Bulevara revolucije u Beogradu – prelazni oblik između lokalne čaršije i evropskog bulevara* (magistarska teza, rukopis, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, 1990)
- Mako, Vladimir, *Estetika – arhitektura*, knjiga 1–2, Beograd, Orion Art, 2009.
- Manović, Lev, *Metamediji*, izbor tekstova (priredio Dejan Sretenović), Beograd, Centar za savremenu umetnost, edicija VIR co/No 2, 2001.
- Moszynska, Anna, *Sculpture Now*, London, Thames and Hudson World of Art, 2013.
- Mathieson, Eleanor and Xavier A., *Tapies, Street Artists, the Complete Guide*, London, Graffito Books, 2009.
- De Oliveira, Nicolas, Oxley, Nicola, Petry, Michael, *Instalation art*, London, Thames and Hudson, 2000.
- Ože, Mark, *Nemesta* (prev. Ana A. Jovanović), Beograd, Biblioteka XX vek, 2005.
- Priručnik za urbani dizajn* (priredili dipl. inž. arh. Goran Petrović i dipl. inži. arh. Darko Polić), prevod publikacije *Urban Design Compendium*, London, English Partnership, Beograd, Prograf i Orion Art, 2009.
- Perović, Miloš, *Iskustva prošlosti*, Beograd, Građevinska knjiga, 2008.
- Prodanović, Mileta, *Stariji i lepši Beograd*, Beograd, Stubovi kulture, 2002.
- Pintar Manojlović, Olga, *Arheologija sećanja – spomenici i identiteti u Srbiji 1918–1989*, Beograd, Udruženje za društvenu istoriju, 2014.
- Radović, Ranko, *Forma grada*, Novi Sad, Beograd, Stylos, Orion art, 2003.
- Šćepanović, Vladislav, *Medijski spektakl i destrukcija – estetika destrukcije i spektakularizacija stvarnosti: 11. septembar kao medijski fenomen*, Beograd, Univerzitet umetnosti u Beogradu i Javno preduzeće Službeni glasnik, 2010.
- Stupar, Aleksandra, *Grad globalizacije – izazovi, transformacije, simboli*, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Orion art, Arhitektonski fakultet, 2009.
- Šentevska, Irena (priredila), *Spektakl, grad, identitet*, Beograd, Yustat, 1996.
- Tošković, Dobrivoje, *Urbani dizajn, urbanistička tehnika i estetika*, Banjaluka, Urbanistički zavod Republike Srpske, 2000.
- Vasiljević, Dragana, *Kultura boje u gradu: identitet i transformacija*, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Arhitektonski fakultet, 2007.
- Zite, Kamilo, *Umetničko oblikovanje gradova* (preveo sa nemačkog inž. Đorđe Tabaković), Beograd, Izdavačko preduzeće Građevinska knjiga, 1967.
- <http://the-talks.com/interview/olafur-eliasson/>

REPRODUKCIJE

(po redosledu pojavljivanja)

1. Stanford University, California
2. Berkley University, California
3. University of Technology, Pasadena, California
4. Columbia University, NY
5. MIT Massachusetts
6. Oxford, England
7. Milica Stevanović, Mali ručni sat
8. Milica Stevanović, Dugo posmatrani predeo, 1971.
9. Anish Kapoor, Untitled, 2007, 225 x 145 x 30 cm, Gugenheim, Venezia
10. Cloud, 2006, 10 x 13 x 20 m, Millenium Park, Chicago
11. Jeff Koons, Baloon Dog
12. Jeff Koons, Tulips
13. Andreas Gersky, Kamiokande, 2007.
14. Olafur Eliasson, Tree of Codes, 2015, by Wayne McGregor (director and choreographer), Olafur Eliasson (visual concept) and Jamie xx (composer), Opera House, Manchester, 2015.
15. Olafur Eliasson, Tree of Codes, 2015.
16. Prolaz Bezistan, Beograd
17. Kaleidoskop
18. Ilustracija za priču Zvezdana ljuljaška
19. Dragana Jokić, Plava puzavica
20. Fotografija puzavice, autor Goran Trenevski
21. Dragana Jokić, skice figura
22. Zidovi na šetalištu pored muzeja Bele kule, Solun
23. Predlog rešenja, zid paravan parking prostora, Mašinski fakultet
24. Predlog rešenja, zid paravan parking prostora, Aristotel univerzitet, Solun
25. Stepenište DeFans, Paris
26. Dragana Jokić, Čuvaj mi kuću
27. Dragana Jokić, Dve čuvarkuće
28. Dragana Jokić, Bez sata i dana
29. Granitna kocka, višebojna
30. Granitna kocka, sivo
31. Granitna kocka, belo

32. Granitne ploče, antracit sivo
33. Granitne ploče, svetlosivo
34. Granitne ploče, belo
35. Predlog uličnog mobilijara: drvena klupa
36. Predlog uličnog mobilijara: betonska klupa sa čuvarkućama
37. Predlog uličnog mobilijara: kocke za sedenje / kamen, drvo, guma
38. Predlog uličnog mobilijara: lopte za sedenje / guma, drvo
39. Predlog uličnog mobilijara: lampa, model B
40. Predlog uličnog mobilijara: perspektivni prikaz, lampa A
41. Predlog uličnog mobilijara: ortogonalni prikaz, lampa A
42. Učiteljski fakultet, Beograd, postojeće stanje
43. Učiteljski fakultet, Beograd, postojeće stanje
44. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, ortogonalna projekcija
45. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, pogled iz Dobrinjske ulice
46. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, perspektivni prikaz
47. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, detalj sedeće figure
48. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, dnevni ambijent
49. Predlog rešenja, Učiteljski fakultet, noćni ambijent
50. Mašinski fakultet, Beograd, postojeće stanje
51. Mašinski fakultet, pogled sa ulice, postojeće stanje
52. Predlog rešenja, detalj konstrukcije nadstrešnice sa klupama
53. Predlog rešenja, noćni ambijent
54. Predlog rešenja, frontalni izgled
55. Predlog rešenja, ortogonalni prikaz
56. Predlog rešenja, prilaz ulazu sa zidovima oslikanim motivom čuvarkuće
57. Predlog rešenja, pogled sa parkinga Mašinskog fakulteta
58. Predlog rešenja, četiri figure
59. Predlog rešenja, figure sa desne strane ulaza u Mašinski fakultet
60. Filozofski fakultet, prilaz iz Čika Ljubine ulice, postojeće stanje
61. Filozofski fakultet, pogled iz Čika Ljubine ulice, postojeće stanje
62. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, ortogonalni prikaz
63. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, pogled iz Vasine ulice
64. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, pogled iz Vasine ulice, drugi ugao
65. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, prikaz dnevnog ambijenta
66. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, pogled na tri figure na stepeništu
67. Predlog rešenja, Filozofski fakultet, prikaz noćnog ambijenta
68. Predlog rešenja, pogled na mural Vlade Veličkovića
69. Predlog rešenja, pogled iz Čika Ljubine ulice
70. Aristotel univerzitet, Solun, postojeće stanje
71. Aristotel univerzitet, pogled iz Egnatia ulice, postojeće stanje

72. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, detalj ograde/zida
73. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, prikaz ptičja perspektiva
74. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, ulaz
75. Predlog rešenja, pogled sa platoa
76. Predlog rešenja, figure, detalj
77. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, pogled sa parkinga
78. Predlog rešenja, Aristotel univerzitet, noćni prikaz
79. FPU, postojeće stanje
80. Predlog rešenja, FPU, dnevni ambijent
81. Predlog rešenja, FPU, noćni ambijent
82. Predlog rešenja, ptičja perspektiva
83. Predlog rešenja, ptičja perspektiva
84. Predlog rešenja, pogled iz dvorišta, ka ulazu
85. FMU, postojeće stanje
86. Predlog rešenja, FMU, ptičja perspektiva
87. Predlog rešenja FMU prilaz iz Resavske ulice
88. Predlog rešenja, FMU, prilaz iz parka Manjež
89. Predlog rešenja, FMU, detalj platoa i nadstrešnice
90. Predlog rešenja, FMU, detalj figure
91. Predlog rešenja, FMU, noćni prikaz

BIOGRAFIJA AUTORA

Dragana Jokić rođena je u Beogradu, diplomirani je inženjer arhitekture i magistar slikarstva.

Magistrirala (1995. godine) i diplomirala (1992. godine) na Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu u klasi prof. Milice Stevanović.

Diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu (1995. godine) diplomskim radom pod nazivom „Idejno rešenje slikarske kolonije na Adi Ciganliji“, mentor prof. Svetislav Ličina.

Kao stipendista Erasmus + International Programme, PhD Mobility in the School of School of Visual and Applied Arts of Aristotle University of Thessaloniki, 2016. godine boravila je u Solunu.

U toku studija slikarstva bila je stipendista Republičke fondacije za razvoj naučnog i umetničkog podmlatka.

Autor je preko sto enterijera i drugih arhitektonskih celina.

U projektima i realizacijama svojih projekata, u okviru dizajna enterijera bavila se i dizajnom nameštaja, rasvete, implementacijom zidnog slikarstva u enterijeru (digitalne i analogne slike), kao i dizajnom brojnih upotrebnih i dekorativnih predmeta u skladu sa raznovrsnim zahtevima investitora.

Realizovala je 11 samostalnih izložbi i učestvovala na preko 40 grupnih izložbi u oblasti slikarstva.

Od 1991. u statusu samostalnog umetnika.

Od 1993. član ULUS-a.

Doktorski umetnički projekat

2017. XII međunarodni naučni skup „Srpski jezik, književnost, umetnost“, tema: Primenjene i likovne umetnosti; Umetnost u prostoru, podtema: Umetnost i prostor, Filološko-umetnički fakultet u Kragujevcu.

2017. Izložba radova dokorskog umetničkog projekta na Fakultetu primenjenih umetnosti u Beogradu, *Vizuelno oblikovanje otvorenih urbanih prostora fakulteta beogradskih univerziteta umetničkim intervencijama*, Srećna galerija, SKC, Beograd.

KONKURSI I NAGRADE

1999. Konkurs za arhitektonsko-urbanističko rešenje centralnog trga u Užicu, obeštećenje.

1998. **Prva nagrada** na Međunarodnom konkursu zemalja članica Asocijacije arhitekata centralne i istočne Evrope ASSEE za urbanističko-arhitektonsko rešenje blokova 25 i 26 u centralnoj zoni Novog Beograda, investitor GP „Napred“ i „Energoprojekt holding“, kao ravnopravni autor sa prof. Svetislavom Ličinom, dipl. inž. arh, i dr Svetlanom Batarilo, dipl. inž. arh.

1997. Prvi otkup na Urbanističko-arhitektonskom konkursu za centralno područje i železnički trg u Peći, autorski tim: prof. mr Dragana Bazik, dipl. inž. arh., dipl. inž. arh. Vladimir Kulić, dipl. inž. arh. Vesna Mujičić i mr Dragana Jokić.

1991. Izložba nagrađenih radova, otkupna nagrada JIK banke, za mozaik, Galerija FLU, Beograd.

Pedagoški rad

U periodu od 1996. do 1998. učestvovala u realizaciji nastave u zvanju lica obdarenog za naučno-istraživački rad na Katedri za istoriju umetnosti. U periodu 1998–2000. bila saradnik na Katedri za urbanističku tehniku i kompoziciju i Katedri za projektovanje Arhitektonskog fakulteta u Beogradu.

Školske 1997/98. godine, kao saradnik na Katedri za urbanizam Arhitektonskog fakulteta u Beogradu, inicirala saradnju Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu i Arhitektonskog fakulteta u Beogradu kroz eksperimentalnu realizaciju nastave na temu istraživanja i uređenja Cvetnog trga u Beogradu, kao i međusobnu saradnju oba fakulteta preko gostovanja predavača.

Autor je knjige *Arhitektura*, edicija „Saznaj i probaj“, izdavač Kreativni centar, Beograd, 2013. godine koja je prevedena i izdata u Portugalu (2014) i Kolumbiji (2015).

Učešće u žirijima

2013–14. član žirija studentskih konkursa za idejno rešenje Knauf sajamskog štanda na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu.

2004–09. član žirija studentskih konkursa za idejno rešenje Knauf sajamskog štanda na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu.

2000. selektor Perspektive 2000 godine sa Simonom Čupić i Ljubicom Radosavac.

Ostalo radno iskustvo

U Arhitektonskom birou HV COMFORT, Beograd, bila je saradnik na projektovanju i nadzoru izvođačkih radova od osnivanja 2005. do 2010. godine. U periodu od 1998. do 2004. radila je kao profesor slikanja i crtanja u školi crtanja i slikanja „Mali Monmartr“ i za svoj rad dobila nekoliko nagrada i priznanja. Pored pedagoškog rada, aktivna je na polju grafičkog dizajna i ostalih delatnosti, od kojih su značajniji: 2006. grafički dizajn korica knjige iz oblasti veterine *Rendgenološka i endoskopska dijagnostika oboljenja digestivnog i respiratornog sistema pasa i mačaka*, autori prof. N. Krstić i prof. V. Krstić; 2000. ilustracija knjige iz oblasti veterine *Kućni ljubimci i vaše zdravlje*, autori prof. M. Lazarević i prof. N. Popović; 1996. ilustracija knjige pesama *Sami, zajedno* Danice Zelenović Kićevac; 1998–2003. autor šest sajamskih štandova i nastupa firme Knauf na Sajmu građevinarstva u Beogradu.

Veliku zahvalnost

iskazujem pre svega svom mentoru, profesoru Danilu Stojanoviću, profesorki Dragani Bazik, Oliveru Simiću, Biljani Sovilj, Ireni Savić, Teodori Knežević, Mileni Trutin, prijateljima i svojoj porodici na podršci.

Prevod na engleski: Irena Savić, profesor engleskog jezika.

Dragana Jokić

Izjava o autorstvu

Potpisana: **Dragana Jokić**

Broj indeksa: **2013/24**

Izjavljujem

da je doktorski umetnički projekat pod naslovom *Vizuelno markiranje otvorenih urbanih prostora fakulteta beogradskih univerziteta umetničkim intervencijama*

- rezultat sopstvenog umetničkog istraživačkog rada,
- da predložen doktorski umetnički projekat u celini ni u delovima nije bio predložen za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih fakulteta,
- da su rezultati korektno navedeni i
- da nisam kršila autorska prava i koristila intelektualnu svojinu drugih lica.

U Beogradu, oktobar, 2017. godine

Potpis doktoranda

Izjava o istovetnosti štampane i elektronske verzije doktorske disertacije / doktorskog umetničkog projekta

Ime i prezime autora: **Dragana Jokić**

Broj indeksa: **24/2013**

Doktorski studijski program: **Dizajn enterijera i nameštaja**

Naslov doktorske disertacije / dokorskog umetničkog projekta

Vizuelno markiranje otvorenog urbanog prostora fakulteta beogradskih univerziteta umetničkim intervencijama

Mentor: **Danilo Stojanović, redovni profesor Fakulteta primenjenih umetnosti u Beogradu**

Komentor: /

Potpisana **Dragana Jokić**

Izjavljujem da je štampana verzija moje doktorske disertacije / dokorskog umetničkog projekta istovetna elektronskoj verziji koju sam predala za objavljivanje na portalu Digitalnog repozitorijuma Univerziteta umetnosti u Beogradu.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog zvanja doktora nauka / doktora umetnosti, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja i datum odbrane rada.

Ovi lični podaci mogu se objaviti na mrežnim stranicama digitalne biblioteke, u elektronskom katalogu i u publikacijama Univerziteta umetnosti Beogradu.

Potpis doktoranda

U Beogradu, _____

Izjava o korišćenju

Ovlašćujem Univerzitet umetnosti u Beogradu da u Digitalni repozitorijum Univerziteta umetnosti unese moju doktorsku disertaciju / doktorski umetnički projekat pod nazivom:

Vizuelno markiranje otvorenog urbanog prostora fakulteta beogradskih univerziteta umetničkim intervencijama

koji je moje autorsko delo.

Doktorsku disertaciju / doktorski umetnički projekat predala sam u elektronskom formatu pogodnom za trajno deponovanje.

U Beogradu,

Potpis doktoranda